

İBN KAYYİM EL-CEVZİYYE’NİN ÜÇ TALÂK MESELESİ HAKKINDAKİ DEĞERLENDİRMELERİ

Fatih ÇİNAR

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku ABD,
fatih11982@hotmail.com, <https://doi.org/0000-0002-5901-3135>.

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 02/08/2023

Accepted / Kabul Tarihi: 10/10/2023

<https://doi.org/10.26791/sarkiat.1336447>

**Bu çalışma 2019 tarihinde tamamladığımız "İslam Aile Hukuku Bağlamında
İbn Kayyim el-Cevziyye'nin Görüşleri" başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır.*

İbn Kayyim El-Cevziyye'nin Üç Talâk Meselesi Hakkındaki Değerlendirmeleri

Öz

Bu çalışmada üç talâk meselesi ele alınmıştır. Erkeğin üç talâkı aynı mecliste bir lafızla veya ayrı ayrı lafızlarla söylemesi konusunda âlimler arasında görüş ayrılığı yaşanmıştır. Çalışma, İbn Kayyim el-Cevziyye'nin (ö. 751/1350) görüşü ve delilleriyle sınırlandırılmıştır. Öte yandan kıyaslama amacıyla çoğunluğu temsil eden âlimlerin görüş ve delillerine de temas edilmiştir. Yazıda nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Başta İbn Kayyim el-Cevziyye'nin eserleri olmak üzere pek çok âlimin eseri tematik olarak incelenmiştir. Aile birliğini doğrudan etkileyen üç talâk meselesinin açıklığa kavuşturulması önem arz etmektedir. İbn Kayyim el-Cevziyye erkeğin üç talâk şeklinde boşamada bulunmasını sünnete aykırı olarak değerlendirmiş ve geçersiz saymıştır. Çünkü Kur'an ve sünnet bir boşamayı öngörmektedir. İbn Kayyim el-Cevziyye bu boşamanın Kur'an'a ve sünnete uygun olduğunu söyleyen âlimlere eleştiriler yöneltmiştir. Aynı şekilde onların üç talâkı geçerli saymalarını da doğru bulmamıştır. Ona göre üç talâk bir boşama şeklinde geçerlidir. O, görüşünü temellendirme adına birçok delil sıralamıştır. Naklî deliller yanında aklî deliller de zikretmiştir. Neticede üç talâkı geçerli görenlerin delillerini yetersiz görmüştür.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Talâk, İbn Kayyim el-Cevziyye, Üç Talâk, Meclis.

Ibn Al-Qayyim Al-Jawziyyah's Evaluation of The Issue of Three Talaqs

Abstract

This study deals with the issue of three talaqs. There was a difference of opinion among the scholars about whether a man can say three talaqs in the same assembly in one word or in separate words. The study is limited to the opinion and evidence of Ibn al-Qayyim al-Jawziyya (d. 751/1350). On the other hand, the views and arguments of the scholars representing the majority were also touched upon for the purpose of comparison. Qualitative research method was used in this article. The works of many scholars, especially the works of Ibn al-Qayyim al-Jawziyya, were analyzed thematically. It is important to clarify the issue of three talaqs, which directly affects family unity. Ibn al-Qayyim al-Jawziyya considered a man's divorce in the form of three talaqs to be contrary to the Sunnah and invalid. This is because the Qur'an and Sunnah prescribe one divorce. Ibn al-Qayyim al-Jawziyya criticized the scholars who said that this divorce is in accordance with the Qur'an and the Sunnah. Likewise, he did not find it correct for them to consider three talaqs valid. According to him, three talaqs are valid as one divorce. He listed many evidences to justify his view. He mentioned rational evidences as well as narrative evidences. In the end, he found the evidence of those who considered three talaqs valid insufficient.

Keywords: Fiqh, Talaq, Ibn Qayyim al-Jawziyya, Three Talaq, Majlis.

GİRİŞ

Talâk, evlilik bağıını sonlandırmak demektir.¹ Daha kapsayıcı yeni tanımlara göre “sahih evlilik akdinin boşama ifade eden lafızlar kullanılarak derhal ya da ileri bir vakitte sonlandırılması”² şeklinde ifade edilebilir. Talâkın meş-rûiyeti Kitap, sünnet ve icmâ ile sabittir. Ayrıca talâkın câiz olduğu hususunda icmâ bulunmaktadır.³

Diğer yandan “*Yüce Allah'ın en hoşlanmadığı helal, boşamadır.*”⁴ rivayetini dikkate alan birçok fakih sebepsiz yere talâka başvurmayı hoş görmemiştir. Ancak aile birliğinin sağlıklı bir şekilde devam etmesine engel olan ciddi sorunların bulunması durumunda kerahet ortadan kalkar.⁵

Bu yazıda üç talâk meselesi ele alınacaktır. Burada üç talâktan kasıt, üç boşamanın aynı mekânda bir lafızla veya ayrı ayrı lafızlarla kullanılmasıdır. Yazıda üç talâk şeklinde mutlak olarak geçen her ifade bu anlama hamledilmelidir.

Üç talâk şeklinde gerçekleşen boşamanın fikhî hükmü ve terettüp ettiği sonuçlar önem arz etmektedir. Detaylı bir şekilde aşağıda da geleceği üzere üç talâkın geçerli olduğu şeklindeki klasik ve yaygın görüşe karşılık İbn Kayyim el-Cevziyye bu fikre karşı çıkmıştır. Hatta bu görüşünden ötürü birtakım baskı ve eziyetlere maruz kalmıştır.⁶

Çalışmada hâkim olarak nitelenen cumhurun görüşü ve delilleri karşısında İbn Kayyim el-Cevziyye'nin görüşü, delilleri ve cumhura yönelttiği eleştirileri ele alınacaktır. Yer yer diğer fakihlerin görüşlerine de temas edilecektir. Çalışmaya temel oluşturması açısından sünni ve bid'î talâk meselesine ve tabiatıyla sünnete uygunluk cihetinden üç talâka kısaca açıklık getirilecektir.

Üç talâk çerçevesinde İbn Kayyim el-Cevziyye'nin görüşlerini de kısmen ihtiva eden kimi çalışmalar yapılmış olsa da müstakil düzeyde bir çalışma yapılmamış olmasının eksiklik doğurduğu aşikardır. Araştırmamıza yakınlık arz eden çalışmalar şu şekildedir:

I- Yılmaz, Selahattin, *İslâm Aile Hukunda Bir Anda Yapılan Üç Talak Meselesi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2003.⁷

II- Yüksek, Ali, *İslam Aile Hukukunda Boşanma Çeşitleri ve Üç Talak*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2011.⁸

III- Erarslan, Serap, *Bir Mecliste Verilen Üç Talakın İslam Hukuku Açısından Tahlili*, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzincan 2022.⁹

Bu üç çalışmada İbn Kayyim el-Cevziyye'nin görüşlerine kısmen temas edilmiştir.

IV- Güller, Hasan Hüseyin, *Üç Talakla İlgili Hadislerin Rivayet Tekniği Açısından Değerlendirilmesi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana 2016.¹⁰ Bu çalışmada üç talâkla

1 Necmeddin Ebû Hafs Ömer b. Muhammed Neseî, *Tilbetü't-talebe fi'l-istilâhâtü'l-fikhiyye* (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1995), 144.

2 Abdulkerim Zeydan, *el-Mufassal fi ahkâmi'l-mer'e ve'l-beytü'l-müslim fi's-şer'i'ati'l-İslâmiyye* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993), 7/347; Mehmet Erdoğan, *Fıkah ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005), 542; Abdulvehhâb Hallâf, *Ahkâmu'l-ahvâli's-şahiyye fi's-şer'i'ati'l-İslâmiyye* (Kuveyt: Dâru'l-Kalem, 1990), 128.

3 Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Muğni*, thk. Abdullâh b. Abdulmuhsin Türki-Adulfettâh Muhammed el-Hulû (Riyad: 'Alemlü'l-Kütüb, 1997), 10/323/324; Ebû'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 2/144; Ebû İshak Burhaneddîn İbn Müflih, *el-Mübdî' fi şerhi'l-Mukni* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1997), 6/292; Nihat Dalgın, *İslâm Hukukunda Boşanma Yetkisi* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2001), 34.

4 Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbn Mâce, *es-Sünen*, thk. Şu'ayb el-Arnaût vd. (Beyrut: Dâru'l-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), “Talâk” 1; Süleyman b. el-Eş'as Ebû Dâvud, *es-Sünen*, thk. Şu'ayb el-Arnaût vd. (Dimaşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), “Talâk” 3.

5 Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb* (Mısır: İdâretü't-Tibâ'ati'l-Müniriyye, ts.), 17/74; Ebu'l-Me'âlî Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab fi dirâyeti'l-mezheb*, thk. Abdulazîm Mahmud ed-Dîb (Beyrut: Dâru'l-Minhâc, 2007), 14/11; Ahmed b. Ömer Kurtubî, *el-Müfhim li-mâ eşkele min Telhisi kitâbi Müslim* (Dimaşk-Beyrut: Dâru İbn Kesîr-Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1996), 4/225; Ebu'l-Hasen Nüreddin Ali el-Kârî, *Fethu babi'l-inâye bi-şerhi'n-Nukâye* (Beyrut: Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1997), 2/91; Saffet Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu* (Konya: Mehîr Vakfı Yayınları, 2016), 340; Ahmed Nasrulcundî, *el-Ahvâli's-şahiyye fi'l-İslâm* (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1984), 38.

6 Ebû Zeyd Bekir b. Abdullah, *İbn Kayyim el-Cevziyye hayâtuhü âsârühü mevâriduh* (Riyad: Dâru'l-Âsime, 1423), 69.

7 Selahattin Yılmaz, *İslâm Aile Hukunda Bir Anda Yapılan Üç Talak Meselesi* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003).

8 Ali Yüksek, *İslam Aile Hukukunda Boşanma Çeşitleri ve Üç Talak* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011).

9 Serap Erarslan, *Bir Mecliste Verilen Üç Talakın İslam Hukuku Açısından Tahlili* (Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022).

10 Hasan Hüseyin Güller, *Üç Talakla İlgili Hadislerin Rivayet Tekniği Açısından Değerlendirilmesi* (Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 74.

ilgili hadisler değerlendirilmiştir.

V- Köse, Saffet, “Aynı Anda Üç Boşama Geçerli midir?”, 1, ss. 57-58, *Mehir*, 1997.¹¹

VI- Yavuz, Cemile-Araz, Yunus, “İbn Teymiyye'nin Talak Çeşitleri ve Üç Talak ile İlgili Görüşleri”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8/1, ss. 355-380, 2021.¹² İbn Teymiyye'nin (ö. 728/1328) görüşlerinin ele alındığı bu çalışmada İbn Kayyim el-Cevziyye'nin görüşlerine pek temas edilmemiştir.

Görüldüğü üzere söz konusu çalışmalar araştırmamıza herhangi bir mâni teşkil etmemektedir. Bu sebeple araştırmamızın özgünlük sorunu bulunmamaktadır. Bu noktada hedefimiz İbn Kayyim el-Cevziyye'nin üç talâk konusundaki görüşlerini bir çalışma altında tespit ve tahlil ederek ilgili literatüre katkı sağlamaktır.

1. Sünnete Uygunluk Açısından Talâk

Gerçekleşen talâkın sünnete uygun olup olmamasına göre boşama, sünnî ve bid'î olmak üzere iki kısma ayrılır. Konumuz üç talâk olduğundan mesele bu açıdan ele alınacak dolayısıyla sünnî ve bid'î boşamaya konu olan diğer meseleler de detaya girilmeyecektir.

1.1. Sünnî Talâk

Sünnî talâk İbn Mesûd'un (ö. 32/652-53) ifadelerinde olduğu gibi genellikle şu şekilde tarif edilmiştir: “Erkeğin, eşini hayızlı olmadığı temizlik döneminde cinsel ilişki kurmadan bir defa boşamasıdır.”¹³ Sünnî boşamaya dayanak oluşturan ayet şu şekildedir: “*Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınız vakit, onların iddetlerini gözeterek boşayın ve iddeti de sayın!*”¹⁴ Hayızlı eşini boşayan İbn Ömer'e (ö. 73/693) dönmesinin emredildiği rivayet¹⁵ bu meyanda zikredilmiştir.

Fakihler nazarında sünnî boşama Allah ve Rasûlü'nün emirlerine uymaktır.¹⁶ Bu itibarla sünnî boşama geçerli addedilmiştir ki Mâverdi¹⁷ (ö. 450/1058) ve İbn Kayyim el-Cevziyye¹⁸ bunda icmâ olduğunu bildirmiştir.

1.2. Bid'î Talâk

Sünnî talâkın hilafına olan bid'î boşama erkeğin, karısını hayızlı olduğu veya cinsel ilişki yaşadığı temizlik döneminde boşamasıdır.¹⁹ Rivayete göre İbn Ömer, hayızlı olan eşini bir talâkla boşar. Hz. Ömer (ö. 23/644) meseleyi haber verdiğinde Rasûlullah (s.a.v.), Hz. Ömer'e şu talimatı oğluna iletmesini ister: “*Abdullah'a emret eşine dönsün, eşi temizlenip tekrar hayız görüp tekrar temizleninceye kadar onu yanında tutsun. Bundan sonra isterse onu nikâhında tutsun isterse onunla cinsel ilişki kurmadan boşasın. İşte bu, kadınların boşanmasında Yüce Allah'ın emrettiği iddetir.*”²⁰

11 Saffet Köse, “Aynı Anda Üç Boşama Geçerli midir?”, *Mehir* 1 (1997), 57-58.

12 Cemile Yavuz - Yunus Araz, “İbn Teymiyye'nin Talak Çeşitleri ve Üç Talak ile İlgili Görüşleri”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2021), 355-380.

13 Yaküb b. İbrâhim Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1355), 129; Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986), 3/88.

14 et-Talâk 65/1.

15 Muhammed b. İsmâil Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, thk. Mustafa Dîb el-Buğâ (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1993), “Talâk”, 1; Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *Sahîhu Müslim* (Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1991), “Talâk”, 1-2, 4-6, 11-12.

16 Abdusselâm b. Saîd Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 2/3; Ebû Muhammed Alî b. Ahmed İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, thk. Abdülgaffâr Süleyman el-Bendârî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 9/401-403; Kâsânî, *Bedâi'*, 3/88-89; Ebû'l-Ferec Şemsüddîn Abdurrahmân b. Muhammed İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-kebîr 'alâ metni'l-Mukni' (el-Muğni içinde)* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1983), 8/251; Ebû'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm İbn Teymiyye, *Câmi'u'l-mesâil*, thk. Muhammed Aziz Şems (Mekke: Dâru Âlemi'l-Fevâid, 1422), 1/269; Şemseddin Muhammed Zerkeşî, *Şerhu'z-Zerkeşî 'alâ Muhtasari'l-Hirakî*, thk. Abdullah b. Abdurrahman el-Cibrîn (Riyad: Mektebetü'l-Ubeykân, 1993), 5/371.

17 Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebîr*, thk. Ali Muhammed Mu'avvid-Âdil Ahmed Abdulmevcûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 10/115. Mâverdi, Ali b. Muhammed b. Habîb, *el-Hâvi'l-kebîr*, thk. Ali Muhammed Mu'avvid-Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1994, X, 115.

18 Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-me'âd fi hedyi hayri'l-'ibâd*, thk. Şuayb el-Arnaût-Abdulkâdir el-Arnâvut (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994), 5/201.

19 İbn Kudâme, *el-Muğni*, 10/327.

20 Ebû Abdullah Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1985), 1/636; Ahmed b. Muhammed Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şu'ayb el-Arnaût vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1995-2001), 9/221.

Bu rivayeti istidlal eden fakihlerin ekseriyeti, bid'î boşamanın haram olduğuna hükmetmiştir.²¹ Hanefiler ise bid'î boşamayı haram değil, mekruh olarak nitelemiş,²² İmam Mâlik (ö. 179/795) de bu yönde bir görüş benimsemiştir.²³ Haram hükmünde ihtilaf olmakla birlikte bid'î boşamanın sakıncalı olduğunda ittifak bulunmaktadır.

Bid'î olarak nitelense de bu boşama türü geçerli kabul edilmiştir. Sahabe, tâbiîn ve fakihlerin cumhuru bu görüştedir.²⁴ Bu fakihlere göre İbn Ömer'e verilen, “فليراجعها/ona (eşine) dönsün” talimatı ıstilahî anlamdadır. Dolayısıyla bu, bir ric'î boşama olup tekrar kadına dönmeyi, yani ricatı ifade etmektedir. Nitekim ilgili rivayetin bazı tariklerinde Abdullah b. Ömer, bunun bir talâk sayıldığını dile getirmiştir.²⁵

Başta İbn Hazm (ö. 456/1064) gibi bazı âlimler bid'î boşamanın geçerli sayıldığı noktasında ittifak ve icmâ olduğu şeklinde kayıtlara itiraz etmiştir.²⁶ İbn Teymiyye nehyedilen diğer akitlerin geçersiz olması gibi bid'î boşamanın da geçersiz olduğunu dile getirmiştir.²⁷

İbn Kayyim el-Cevziyye geçersizliğe vurgu yaparak bid'î boşamanın muteber olduğuna icmâ bir yana ittifak dahi olmadığını ifade etmiştir. Nitekim kimi sahabe ve tâbiîn âlimlerinin onu geçersiz saydıklarını zikretmiştir.²⁸ Hatta iki görüşünden birine göre Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) de bu fikri benimsediğini nakletmiştir.²⁹ Ayrıca Saîd b. el-Müseyyeb (ö. 94/713), İbn Aliyye ve Hişâm b. el-Hakem de (ö. 179/795) bid'î boşamayı geçersiz addetmiştir.³⁰

İbn Kayyim el-Cevziyye'nin Abdullah b. Ömer rivayeti ile ilgili zikrettiği başka bir tarihte Rasûlullah (s.a.v.), bu boşamayı talâk saymamıştır.³¹ Ona göre bu varyantın senedi son derece sağlamdır. Ayrıca “فليراجعها” yani “المراجعة” ifadesi ıstilahî değil sözlük anlamında kullanılmıştır. Buna göre Abdullah b. Ömer'in eşine dönmesi eski nikâha dönme manasındadır.³² “Her kim bizim yapmadığımız bir iş yaparsa o, merduttur.”³³ rivayetini zikrederek İbn Kayyim el-Cevziyye merdûd olan, yani haram kılınan bir fiilin nehye, nehyin de butlâna delâlet ettiğini belirtir.³⁴

Kimi muasır araştırmacılar da bid'î boşamayı geçerli saymamıştır.³⁵ Bu görüşle amel edildiği takdirde aile yuvasının kolayca dağılması önlenemez. Zaten Hz. Ali'nin, (ö. 40/661) “eğer insanlar boşama konusunda nefesine uymayıp Allah'ın emrine sarılsaydı katiyen boşama meydana gelmezdi” sözü buna matuftur.³⁶

2. Sünnete Uygunluk Açısından Üç Talâk

Üç talâkın niteliği tartışma konusu olmuştur. İbn Kudâme'nin (ö. 620/1223) nakline göre İmam Şâfiî (ö. 204/820), Ahmed b. Hanbel, Ebû Sevr (ö. 240/854) ve Hirakî'nin (ö. 334/946) de aralarında bulunduğu pek çok fakih, bir temizlik döneminde verilen üç talâkı sünî boşama kapsamında değerlendirmiştir.³⁷

21 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/401; Ebû İshak Cemaleddin İbrâhim Şirâzî, *el-Mühezzeb fi fihki'l-İmâmi's-Şâfiî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995), 3/6; Nevevî, *el-Mecmû'*, 17/78; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref Nevevî, *Sahîhu Müslim bi-şerhi'n-Nevevî* (Mısır: el-Matba'atu'l-Misriyye, 1929), 10/60.

22 Ebû Bekir Muhammed Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1989), 6/3-4; Alâeddin Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1984), 2/172; Kâsânî, *Bedâi'*, 3/88.

23 Sahnûn, *el-Müdevvene*, 2/3.

24 Şirâzî, *el-Mühezzeb*, 3/6; Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ Kâdî İyâz, *İkmâlu'l-Mu'lim bi-fevâidi Müslim*, thk. Yahyâ İsmâil (Mansûre: Dâru'l-Vefâ, 1998), 5/8; Burhâneddin Ali Mergînânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî* (Dimaşk: Dâru'l-Farfûr, 2006), 2/17; Ebû'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Abdülazîz b. Abdullah b. Bâz vd. (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1960), 9/351-352; Mustafa Adevî, *Ahkâmu'l-talâk fi şer'i'ati'l-İslâmiyye* (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1988), 21.

25 Buhârî, “Talâk”, 1.

26 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/374.

27 İbn Teymiyye, *Câmi'u'l-mesâil*, 1/246, 251; Ebû'l-Hasan Alaeddin Ali b. Muhammed İbnü'l-Lahhâm, *el-İhtiyârâtü'l-fikhiyye min fetâvâ Şeyhi'l-İslâm İbn Teymiyye*, thk. Muhammed Hâmid el-Fakî (Kahire: Matba'atu's-Sünneti'l-Muhammediyye, 1950), 256.

28 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-me'âd*, 5/201-202.

29 Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ebî Bekr İbn Kayyim el-Cevziyye, *es-Savâ'iku'l-mürsele 'ale'l-Cehmiyye ve'l-Mu'attıla* (Riyad: Dâru'l-Âsime, 1988), 2/628.

30 H. İbrahim Acar, *İslâm Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi* (Erzurum: EKEV Yayınları, 2000), 78.

31 Ebû Bekr b. Hemmâm Abdurrezzâk, *el-Musanef* (Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1970-1983), 6/309; Ebû Dâvud, “Talâk”, 4.

32 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-me'âd*, 5/199, 206, 208; Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ebî Bekr İbn Kayyim el-Cevziyye, *Hâşiyetü İbni'l-Kayyim 'alâ Süneni ebî Dâvud* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415), 6/165-166.

33 Buhârî, “Buyû”, 60.

34 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Hâşiyetü İbni'l-Kayyim*, 6/166-167; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-me'âd*, 5/204-205.

35 Muhammed Ebû Zehra, *el-Ahvâlu's-şahsiyye* (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1957), 289; Muhammed Şâkir, *Nizâmu't-talâk fi'l-İslâm* (b.y.: Mektebetü's-Sünne, ts.), 19; Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, 89-92.

36 Ebû İshâk İsmâil b. İshâk Cehdamî, *Ahkâmu'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2005), 234.

37 İbn Kudâme, *el-Muğni*, 10/330.

Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778) ve İshak b. Râhûye (ö. 238/853) gibi âlimler ise üç talâkın sünnî olabilmesi için üç ayrı temizlik döneminde gerçekleşmesini şart koşmuştur.³⁸ Görüldüğü kadarıyla bu fakihler bir temizlik döneminde üç talâk vermeyi sünnî boşama olarak nitelememektedir. Nitekim Evzâî (ö. 157/774), Leys b. Sa'd (ö. 175/791) ve İmam Mâlik bir temizlik döneminde üç talâk vermenin bid'î olduğunu ifade etmiştir.³⁹ Hanefî fakihler de bu görüştedir.⁴⁰

Aşağıda daha detaylı geleceği üzere İbn Kayyim el-Cevziyye üç talâkın bir lafızda söylenmesinin haram olmasından ötürü bid'î olduğunu belirtmiştir.⁴¹ Keza hocası İbn Teymiyye de bu görüştedir.⁴²

Kanaatimizce bir temizlik döneminde üç talâk vermeyi bid'î boşama olarak niteleyen fakihlerin görüşü tercihe şayandır. Çünkü sağlıklı bir düşünce ve istişare olmadan acele ile bir karar verilmesi pişmanlıklara yol açmaktadır. Abdullah b. Ömer hadisesinde de geçtiği gibi sünnet kişiye sağlıklı düşünmeyi ve uygun şartlarda boşamayı emretmektedir. Her bir temizlik döneminde bir talâk vererek nihayetinde üç hakkı da kullanmak ise zamana yayılmış olsa da nihayet beynûnet-i kübrâ ile sonuçlanmaktadır. Aslında o da geçici haramlığa neden olduğundan bir anda üç talâkı vermeye eş değerde sayılır.

3. Üç Talâk Konusunda Fakihlerin Görüşleri

İbn Kayyim el-Cevziyye üç talâkın hükmü konusunda dört farklı görüş vârit olduğunu aktarmıştır. Bunlar şu şekildedir: I- Üç talâk -mubah ve haram ayrımı olmaksızın- geçerlidir. II- Haram ve bidat olduğundan hiçbir talâk gerçekleşmez. III- Yine haramdır, ancak bir ric'î boşama geçerlidir. IV- Kendisiyle daha önce ilişki kurulmuş kadın hakkında üç talâk, kurulmamış kadında ise sadece bir talâk geçerlidir.⁴³

İbn Teymiyye üç talâk lafzı ve bu konudaki görüşlere daha detaylı ve sarıh bir şekilde temas etmiştir. Onun ifade-sine göre üç talâk lafzı aynı mekânda ister bir kelimedede ister ayrı ayrı üç defa tekrarlınsın bir ric'î boşama geçerlidir. Kadınlara daha önce ilişki kurulmuş olması veya olmaması hükmü değiştirmez.⁴⁴ Çalışmada daha sarıh görüleceği gibi İbn Kayyim el-Cevziyye de bu görüşü savunmaktadır.

Üç talâk konusunda meselenin nirengi noktasını İbn Teymiyye'nin de vurguladığı gibi üç talâkın üç şekilde mi yoksa bir şekilde mi geçerli olduğu tartışması oluşturmaktadır.⁴⁵ Nitekim İbn Kayyim el-Cevziyye de meseleyi bu meyanda ele almıştır. Bu itibarla tartışma, üç talâkı üç şekilde kabul edenler ile sadece bir ric'î olarak telakki edenler ve onların delilleri üzerinde yoğunlaşacaktır.

3.1. Üç Talâkı Geçerli Kabul Edenler

Üç talâkın geçerli sayıldığı şeklindeki görüş, içlerinde Evzâî, Leys b. Sad, İbrahim en-Nehaî (ö. 96/714), Sevrî, Ebû Sevr ve dört mezhep imamının da bulunduğu fakihlerin kahir ekseriyeti tarafından savunulmuştur.⁴⁶ Ayrıca İbn Hazm da bu fikirdedir.⁴⁷ Şevkânî'nin (ö. 1250/1834) nakline göre bu görüş Zeydîler ve bazı İmamiye Şîîleri tarafından da benimsenmiştir.⁴⁸ Bu âlimlere göre üç talâkın bir mekânda ayrı ayrı veya tek lafızla verilmesi arasında herhangi bir ayrım yoktur.⁴⁹ Üç talâkın -kimi fakihler tarafından- bid'î olarak nitelenmesi veya kadınlara daha önce cinsel ilişki kurulup kurulmaması hükme tesir etmez. Üç boşama neticesinde beynûnet-i kübrâ şeklinde talâk gerçekleşti-

38 Ebû İsa Tirmizî, *Sünenü'l-Tirmizî* (Şirketü Mektebeti ve Matba'ati Mustafâ el-Bâbî, 1962), "Talâk ve Liân", 1.

39 Nevevî, *Sahîhu Müslim*, 10/62.

40 Ebu'l-Huseyin Ahmed b. Muhammed Kudûrî, *Muhtasarü'l-Kudûrî fi'l-fikhi'l-Hanefî*, thk. Kâmil Muhammed Muhammed 'Uveyda (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997), 154; Serahsî, *el-Mebsût*, 6/4; Mergînânî, *el-Hidâye*, 2/12; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2/145; Ebû Muhammed Fahrüddin Osmân b. Ali Zeylaî, *Tebyînu'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dakâik* (Bulak: Matba'atü'l-Kübra'l-Emîriyye, 1313-1315), 2/189.

41 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-me'âd*, 5/201.

42 Ebû'l-Abbâs Takıyyüddin Ahmed b. Abdilhalîm İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-fetâvâ* (Medine: Mecma'u'l-Meliki Fehd, 2004), 33/9, 81.

43 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-me'âd*, 5/226-227.

44 İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-fetâvâ*, 33/7-8.

45 İbn Teymiyye, *Câmi'u'l-mesâil*, 1/275.

46 İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-fetâvâ*, 33/8.

47 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/394-396.

48 Muhammed b. Ali Şevkânî, *Neylü'l-evtâr şerhu Münteka'l-ahbâr min ahâdîsi seyyidi'l-ehyâr*, thk. İsmâüddin es-Sabâbitî (Kahire: Dâru'l-Hadis, 1993), 6/274.

49 Muhammed Mustafa Şelebî, *Ahkâmu'l-usra fi'l-İslâm* (Beyrut: ed-Dâru'l-Câmi'iyye, 1983), 509.

ğinden taraflar derhal birbirlerinden ayrılır.⁵⁰ Onlar görüşlerini temellendirme adına Kitap ve sünnetten bazı deliller sıralamışlardır. Ayrıca bu konuda icmâ vaki olduğunu da ifade etmişlerdir. Onların şerî delilleri ve bazı açıklamaları özetle şöyledir:

“Boşama iki defadır. Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir.”⁵¹ Onlara göre mezkûr ayet iki boşamadan birden söz ettiğine göre bu durum, üç talâkın da aynı anda tek lafızla câiz olduğuna işaret etmektedir. Örneğin kişi eşine, “أنت طالق أنت طالق” dese bu câiz ve geçerlidir.⁵²

Diğer ayet ise şöyledir: “Eğer (koca) kadını (iki talâktan sonra) boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle nikâhlanmadıkça onu alması kendisine helal olmaz. İkinci koca onu boşarsa tekrar dönmelerinde (evlenmelerinde) onlara bir günah yoktur.”⁵³ Buna göre Allah Teâlâ bu ayette üç talâkı birbirinden ayırmamıştır.⁵⁴

Cumhur sünnetten de birçok rivayet zikretmiştir ki Üveymir hadisesi onlardan biridir. Rivayete göre Rasûlullah'ın (s.a.v.) huzurunda eşiyile mülâane yapan Üveymir, “هي الطلاق” ibâresini üç defa tekrarlayarak onu boşadığını ifade etmiştir.⁵⁵ İbn Hazm, eğer üç talâkı vermek masiyet olsaydı Rasûlullah (s.a.v.) susarak onu onaylamazdı. Bu da göstermektedir ki üç talâk vermek hem mubah hem de sünnettir, ifadesiyle bu rivayeti istidlal etmiştir.⁵⁶

Hz. Âişe'nin nakline göre şu şekilde bir rivayet gelmiştir: “Bir kimse karısını üç talâk ile boşamış, sonra kadın başka bir erkekle evlenmiş, ancak ikinci koca da kadını boşamıştır. Söz konusu kadının ilk kocasına dönmemesinin helal olup olmadığı Rasûlullah'a sorulduğunda, O, ikinci koca ilk koca gibi onun balcağızından, tatmadan (bu) olmaz, demiştir.”⁵⁷ Onlar rivayetin metnindeki “طلق امرأته ثلاثاً/ eşini üç talâkla boşadı” ibâresinin Rasûlullah (s.a.v.) zamanında tek lafızla verilen üç talâkın geçerli olduğuna işaret ettiğini ifade etmiştir.⁵⁸

Ebû Hafs b. Muğîre el-Mahzumî'nin, Fâtıma bint Kays'ı üç talâkla boşama rivayeti⁵⁹ de Hz. Âişe'nin (ö. 58/678) rivayetiyle eş değerdedir. Rasûlullah'ın (s.a.v.) bu boşamayı onaylaması üç talâkın gerçekleştiğini göstermektedir.⁶⁰

Bir diğer rivayete göre Rukâne b. Abdi Yezîd eşini “البتة” lafzıyla boşamıştır. Hz. Peygamber, onun bir talâktan fazlasına niyet etmediğini teyit ettikten sonra eşini Rukâne'ye geri göndermiştir. Rukâne eşini Hz. Ömer'in hilafetinde ikinci defa, Hz. Osman'ın (ö. 35/656) hilafetinde ise üçüncü defa boşamıştır.⁶¹ Fakihler “البتة” sözünü üç talâka işaret eden kinayeli lafız olarak yorumlamıştır. Buna göre, Rukâne üç talâka niyet ettiğini itiraf etmiş olsaydı bu, Rasûlullah (s.a.v.) tarafından kabul edilecekti.⁶² Zuhaylî (ö. 2015), bu rivayetin cumhurun en açık ve kuvvetli delili olduğu belirtmiştir.⁶³

Abdullah b. Ömer'in hayırlı eşini boşaması meselesi ile ilgili farklı bir tarikten gelen rivayette onunla Rasûlullah (s.a.v.) arasında şöyle bir diyalog geçmiştir: “Ya Rasûlullah! Eğer eşimi üç talâkla boşamış olsaydım o bana helal olur ve ben yine de ona dönebilir miydim, diye sorduğumda Rasûlullah, hayır zira o senden ayrılmış/bâin olurdu. Bu eylem de masiyet sayılırdı.”⁶⁴ Bazı tarikler ise şu şekildedir: “Şayet eşini üç defa boşadı isen boşaman hususunda sana verdiği emirde Rabbine muhakkak isyan etmişsin demektir. Eşin de senden bâin olmuştur.”⁶⁵

50 Muhammed b. el-Hasan Şeybânî, *el-Asl*, thk. Muhammed Boynukalın (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2012), 4/466; Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*, thk. İsmetullâh İnâyetullâh Muhammed vd. (Beyrut-Medine: Dâru Beşâiri'l-İslâmiyye-Dâru's-Sirâc, 2010), 2/411; Mâverdî, *el-Hâvî*, 10/118; Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh İbn Abdülber, *el-İstizkâr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2002), 6/4, 109; Ebu'l-Hüseyn İmrânî, *el-Beyân fî mezhebi'l-İmâmî ş-Şâfiî* (Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2000), 10/80; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/330-334.

51 el-Bakara 2/229.

52 Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, thk. Muhammed es-Sâdık Kamhâvî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî-Müessesetü't-Târîhi'l-'Arabî, 1992), 2/83; Ebû Bekr İbnü'l-'Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 1/258.

53 el-Bakara 2/230.

54 Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 2/84; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/394.

55 Buhârî, “Talâk”, 3; Ebu'l-Kâsım Süleyman Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.), 19/202.

56 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/395-396.

57 Buhârî, “Talâk”, 3.

58 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/396.

59 Müslim, *Sahîhu Müslim*, “Talâk”, 38; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, “Talâk”, 39.

60 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-me'âd*, 5/231.

61 Ebû Dâvud, “Talâk”, 14.

62 Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed Hattâbî, *Me'âlimü's-Sünen* (Halep: el-Matbaatu'l-İlmiyye, 1932), 3/236.

63 Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletuh* (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1985), 7/411.

64 Ali b. Ömer Dârekutnî, *Sünen*, thk. Şu'ayb el-Arnaût vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2004), 5/57.

65 Müslim, “Talâk”, 3.

Başka bir rivayete göre Ubâde b. es-Sâmit el-Ensârî'nin (ö. 34/654) dedesi eşini bin defa boşamıştır. Rasûl-i Ekrem (s.a.v.), üç boşamanın yeterli ve muteber olduğunu haber verdikten sonra, geriye kalan boşamaların düşmanlık ve zulüm olduğunu bildirmiştir.⁶⁶

Mücâhid'in (ö. 103/721) naklettiği Abdullah b. Abbas (ö. 68/687-88) ile eşini üç talâkla boşayan adam arasındaki karşılıklı konuşma da üç talâkın muteber olduğu noktasında zikredilmiştir. Abdulkerim Zeydan'ın⁶⁷ (ö. 2014) da ifade ettiği gibi cumhurun muhteva ve sıhhat açısından belki de en sağlam denilebilecek delili budur. Söz konusu rivayet şu şekildedir:

Ben, İbn Abbas'ın yanındaydım, bir adam ona çıkageldi ve eşini bir lafızla üç defa boşadığını haber verdi. Bunun üzerine İbn Abbas bir süre sustu/cevap vermedi. Öyle ki ben kadını kocasına iade edeceğini zannettim. Bir zaman sonra ona şöyle cevap verdi: Sizden biriniz (karısını bu şekilde boşayarak) ahmaklık ediyor da sonra, İbn Abbas, İbn Abbas diye feryat ediyor. Oysaki Yüce Allah, 'kim Allah'tan korkarsa (Allah) ona bir çıkış (yolu) kılar' buyuruyor. Sen ise Allah'tan korkmadın, bundan ötürü ben de sana bir çıkış yolu bulama(dım). (Bu tasarrufun sebebiyle) sen Rabbine isyan ettin. Eşin de senden (üç talâkla) ayrıldı. Nitekim Yüce Allah, 'Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınız vakit, onların iddetlerini gözeterek boşayın ve iddeti de sayın' buyuruyor.⁶⁸

İyâs b. el-Bukeyr'den gelen bir diğer rivayete göre bir adam henüz cinsel ilişki kurmadığı eşini üç talâkla boşar. İbn Abbas ve Ebû Hüreyre (ö. 58/678) bu üç talâkın vaki olduğunu ifade ederek kadının tekrar bir evlilik yapması gerektiğini vurgular.⁶⁹ İbn Abdülber (ö. 463/1071) söz konusu rivayetin üç talâkın geçerliliğine işaret ettiğini ifade eder.⁷⁰

Cumhur, görüşlerini akli olarak da şöyle izah etmiştir: Talâk hakkı mülk mesabesinde olduğundan onun toplu ve ayrı ayrı kullanılması caizdir.⁷¹ Onların görüşlerine dayanak olarak daha başka deliller bulunduğu belirtilmelidir. Bu deliller arasında bazı sahabî uygulamaları vardır. Hz. Ömer döneminde üç talâkın üçünün de geçerli sayılması hükümüne hiçbir sahabenin itiraz etmemesi bu konuda icmân gerçekleştiği şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca kıyas delili de dayanak kılınmıştır.⁷²

3.2. Bir Ric'î Şeklinde Geçerli Kabul Edenler

Bir lafızla veya ayrı ayrı lafızlarla bir mekânda verilen üç talâkın bir ric'î boşama sayıldığı görüşü içinde sahabîlerin de bulunduğu birçok âlime dayandırılmıştır. Bunlar arasında Hz. Ali, Zübeyr b. Avvâm (ö. 36/656), Abdurrahman b. Avf (ö. 32/652), İbn Mesûd, İbn Abbas, Atâ (ö. 114/732), Tâvûs (ö. 106/725), İkrime (ö. 105/723), Muhammed b. İshak (ö. 151/768), Dâvud ez-Zâhirî (ö. 270/884) da bulunmaktadır. Bazı Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî âlimlerin de bu yönde görüş bildirdiği aktarılmıştır.⁷³ İbn Teymiyye, İbn Kayyim el-Cevziyye ve Şevkânî⁷⁴ de bu görüşü savunmuştur. Keza muasır pek çok fakih ve araştırmacı da bu görüşe meyiletmiştir. Bunlar arasında Karadâvî (ö. 2022)⁷⁵, Abdulkerim Zeydan⁷⁶ Muhammed Ebû Zehra⁷⁷ (ö. 1974) Mahmût Şeltut⁷⁸ (ö. 1963) Ali es-Sâiyis⁷⁹ (ö. 1976) Muhammed

66 Abdurrezzâk, *el-Musannef*, 6/393.

67 Zeydan, *el-Mufassal*, 8/67-68.

68 Ebû Dâvud, "Talâk", 10. Tahâvî, sahabîlerin buna muvafık tasarruflarının olduğunu kaydeder. Bk. Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed Tahâvî, *Şerhu me'âni'l-âsâr*, thk. Muhammed Zührî en-Neccâr-Muhammed Seyyid Câdelhak (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1994), 3/58.

69 Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, 4/820-822.

70 İbn Abdülber, *el-İstizkâr*, 6/109.

71 Yüksek, *Üç Talak*, 53.

72 Daha geniş bilgi için bk. İbn Teymiyye, *Câmi'u'l-mesâil*, I, 317, 328; Zeydan, *el-Mufassal*, VIII, 68; Acar, *İslâm Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, s. 98.

73 İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-fetâvâ*, 33/8; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-me'âd*, 5/227. İbn Abbas dışındaki sahabîlerin bu görüşte oldukları yolunda iddialar bulunmaktadır bk. Yılmaz, *Üç Talak Meselesi*.

74 Muhammed b. Ali Şevkânî, *el-Fethur'r-Rabbânî min fetâvâ el-İmâm eş-Şevkânî*, thk. Muhammed Subhî b. Hasan Hallâk (Sana: Mektebetü'l-Cilî'l-Cedîd, ts.), 3457-3473; Muhammed b. Ali Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâri'l-mütedaffik 'alâ hadâiki'l-ehzâr*, thk. Mahmud İbrâhim Zayed (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 2/372; Muhammed b. Ali Şevkânî, *Fethu'l-kadîr el-câmi'u beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min 'ilmi't-tefsîr*, thk. Seyyid İbrâhim (Kahire: Dâru'l-Hadis, 1992), 1/327.

75 Yusuf Karadâvî, *el-Fetvâ beyne'l-indibât ve'l-teseyyüb* (Kahire: Dâru's-Sahvâ, 1988), 114.

76 Zeydan, *el-Mufassal*, 8/86-88.

77 Ebû Zehra, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 307-309.

78 Mahmûd Muhammed Şeltut, *Akaid ve Seriat*, çev. Muharrem Tan (İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1993), 2/49-50.

79 Mahmûd Muhammed Şeltut - Muhammed Ali Sâiyis, *Mukâranetü'l-mezâhib fi'l-fikh* (Mısır: Dâru'l-Meârif, 1986), 89.

Mustafa Şelebî,⁸⁰ Hayreddin Karaman⁸¹ ve başkaları⁸² zikredilebilir. Mısır gibi birçok Arap ülkesinde merî olan fetva bu olup⁸³ Din İşleri Yüksek Kurulu da bu görüşü benimsemiştir.⁸⁴

4. İbn Kayyim el-Cevziyye'nin Konu Hakkındaki Değerlendirmeleri

Bu kısımda genel olarak İbn Kayyim el-Cevziyye'nin görüşünü temellendirdiği deliller açıklamasıyla birlikte zikredilecektir.

İbn Kayyim el-Cevziyye üç talâkın bir ric'î boşama sayılması gerektiğini ifade ederek cumhurla aralarında -bu konuda- derin bir anlaşmazlık olduğunu ihsas ettirir. Bu anlaşmazlığın çözümü için Yüce Allah'ın hakemliğine razı olacaklarını vurgulayarak bu hususun şu ayet kapsamında ele alınmasının elzem olduğunu belirtir: “*Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e ve sizden olan idarecilere de itaat edin. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz Allah'a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız onu Allah'a ve Rasûl'e döndürün/götürün...*”⁸⁵ Ona göre sahâbenin tutumu konusunda kendileri daha haklı ve bahtiyardır.⁸⁶

İlgili ayet çerçevesinde İbn Teymiyye, Kur'an ve sünnetin üç talâkı meşru kılmadığını belirtir. Zira naslarda şer'î kılınan talâk ric'î boşamadır. Ona göre kıyas ve şer'î külli kaideler de buna işaret etmektedir.⁸⁷ Bu iki âlimi zikreden Karadâvî, bu fikri İslam'ın ruhunu ve şeriatın maksadını ifade ettiğini söylemektedir.⁸⁸

4.1. İstidlal Ettiği Şer'î Deliller

İbn Kayyim el-Cevziyye görüşünü ispatlama adına Kitap ve sünnetten bazı deliller zikretmiştir. “*Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınız vakit, onların iddetlerini gözeterek boşayın ve iddeti de sayın.*”⁸⁹ ayetine göre iddet gözetilmelidir, değilse boşama muteber olmaz. Çünkü “*boşama iki defadır*” ayeti dönüğe izin veren ric'î talâka delalet eder. “*Eğer (koca) kadını (iki talâktan sonra) boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle nikâhlanmadıkça onu alması kendisine helal olmaz.*”⁹⁰ ayeti iki talâktan sonraki üçüncü boşamayı yani Allah Teâlâ'nın izin verdiği talâkı beyan etmektedir. Buna göre bu ayetler, tek lafızla yapılan üç talâkın geçerli olduğu şeklindeki fikri onaylamaz.⁹¹

İbn Kayyim el-Cevziyye pek çok meselede olduğu gibi bid'î talâk konusunda “*Her kim bizim yapmadığımız bir iş yaparsa o, merduttur.*”⁹² hadisini kendisine dayanak kılmıştır. Esasında bu hadisi *Zâdu'l-me'âd*'da ilk geçtiği yerde muharram talâk olarak nitelediği hayızlı kadını boşama konusunda zikretmiştir. Ancak üç talâkı da bidat saydığından bu hadis üç talâk konusunda da onun dayanağıdır. Bu rivayete göre Rasûlullah'ın (s.a.v.) amelinden olmayan bid'î talâk bâtil ve merduttur. İbn Kayyim el-Cevziyye bu hadisten hareketle üç talâkı birden vermenin haramlığının üç boşamanın gerçekleşmesine mâni olacağını açıkça ifade etmiştir. *es-Savâ'iku'l-mürsele* isimli eserinde de bu hadisi doğrudan bir lafızla yapılan üç talâkın geçerli olmayacağı noktasında istidlal etmiştir.⁹³

Onun, zikri geçen hadisle bağlantılı olarak naklettiği bir diğer rivayete göre Rasûlullah'ın (s.a.v.), tek lafızla üç talâk veren (طلق امرأته ثلاث تطليقات جميعا) bir adama öfkelenip ayağa kalkarak söylediği şu söz ve devamındaki diyalog da bir başka sünnet delilidir: “*Ben aramızda olduğum halde Allah'ın kitabıyla mı oynanıyor. O sırada bir adam aya-*

80 Şelebî, *Ahkâmu'l-usra*, 511.

81 Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2014), 1/370; Hayreddin Karaman, *Aile İlmihali* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2014), 140-141.

82 Bk. Yılmaz, *Üç Talak Meselesi*, 202; Ahmet Yaman, *İslâm Aile Hukuku* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2012), 103; Nuri Kahveci, *İslâm Aile Hukuku* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2014), 235.

83 Bk. Şelebî, *Ahkâmu'l-usra*, 510; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2010), 387; Yılmaz, *Üç Talak Meselesi*, 204.

84 Heyet (Din İşleri Yüksek Kurulu), *Fetvalar* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 444.

85 en-Nisâ 4/59.

86 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-me'âd*, 5/237-238.

87 İbn Teymiyye, *Câmi'u'l-mesâil*, 1/270; İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-fetâvâ*, 33/9-12.

88 Karadâvî, *el-Fetvâ*, 114.

89 et-Talâk 65/1.

90 el-Bakara,2/230.

91 Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr İbn Kayyim el-Cevziyye, *İğâsetü'l-lehân min mesâyidi 'ş-şeytân* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1975), 1/284; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-me'âd*, 5/205.

92 Müslim, “Akdiye”, 18.

93 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-me'âd*, 5/204-205, 226, 229; İbn Kayyim el-Cevziyye, *es-Savâ'iku'l-mürsele*, 2/627.

ğa kalktı ve şöyle dedi: Ya Rasûlullah onu öldüreyim mi?"⁹⁴ İbn Kayyim el-Cevziyye, bu hadisin zâhirinin üç talâkı geçersiz kıldığını belirtmiştir. Onun ifadesine göre Rasûlullah'ın (s.a.v.) üç talâkı münker gören tavrı Kur'an'a muvafıktır. Zira Kur'an üç talâk hakkını birden değil tek tek kullanmayı teşrî kılmıştır.⁹⁵ Rasûlullah'ın (s.a.v.) bu hadise hakkında ne hüküm verdiği bilinmiyor, şeklindeki ifadelere de temas eden İbn Kayyim el-Cevziyye özetle sahabeden üç boşamanın geçerli olduğuna dair haber gelmediğini bu durumda üç talâktan birinin geçerli olduğu şeklindeki as-hâbdan gelen genel bilgi üzere hüküm verilmiş olması gerektiğini söylemiştir.⁹⁶

İbn Teymiyye üç talâk sonucu eşlerin ayrılıp ayrılmadığının beyan edilmediği ifadesi çerçevesinde, bu durumun hükmü sahabiler arasında biliniyordu, yani üç talâk geçerlidir, denilemeyeceğini ifade eder. Çünkü bu rivayet her iki şekilde anlaşılacak bir şüphe barındırmaktadır. Ezcümle İbn Teymiyye, asıl olanın sahabe nezdinde üç talâkın bir sayılıyor olmasıdır, diyerek bu hadisin diğer hadisleri desteklediğini belirtir.⁹⁷

İbn Kayyim el-Cevziyye, âlimlerin mezkûr hadisin senedindeki Mahrame'nin babasından hadis almadığı gerekçesiyle onu illetli olarak nitelediklerini aktarır. Ona göre Mahrame, babasından hadis rivayet etmiştir. Hem söz konusu rivayet Müslim'in (ö. 261/875) şartlarına da uygundur ki Müslim *Sahih*'inde babasından rivayette bulunmuştur.⁹⁸

İbn Abbas'tan farklı tariklerde Tâvûs, Ebu's-Sahbâ ve Ebu'l-Cevzâ kanalıyla gelen hadislerde üç talâk meselesine doğrudan temas edilmiştir. Bu tariklerin ortak anlamı Rasûlullah (s.a.v.) ile Hz. Ebû Bekir (ö. 13/634) zamanında ve Hz. Ömer'in hilâfetinin ilk yıllarında tek lafızla yapılan üç talâkın bir boşama sayıldığıdır. Ancak insanlar talâkı çokça kullandıklarından Hz. Ömer, üç talâkı da geçerli kılmıştır.⁹⁹ İbn Kayyim el-Cevziyye'ye göre bu rivayetler, bilhassa da Tâvûs kanalından gelen haberin senedi sahihtir. Çünkü Tâvûs İbn Abbas'tan bu konuda rivayette bulunan ensayyideğerravidir.¹⁰⁰

İbn Kayyim el-Cevziyye Rukâne b. Abdi Yezîd ile ilgili cumhurun aksine farklı bir tarik zikreder. Buna göre, Rukâne eşini bir mecliste üç kez boşamıştır. Fakat bu duruma çok fazla hüzünlenmiş ve bilahare bunu Rasûlullah'ın (s.a.v.) sormuştur. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.), "*Bu ancak bir boşama sayılır, istersen ona dönebilirsin.*" demiştir.¹⁰¹ İbn Kayyim el-Cevziyye, İbn Abbâs'ın talâkın her turunda geçerli gördüğü şeklindeki bu rivayetin devamındaki bilgiyi de destek olarak zikretmiştir. Ahmed b. Hanbel'e göre bu hadis sahihtir. Tirmizî'ye (ö. 279/892) göre Rukâne hadisi ise "kendisinde beis olmayan bir hadis" olmayan bir rivayet olduğundan kendisinden daha güçlü bir hadisle çelişmediği sürece istidlal edilebilir.¹⁰² Onun kaydına göre sarîh bir şekilde sahih olan bu iki lafız -yukarıda geçen- Tâvûs ve Ebu's-Sahbâ' hadisine muvafıktır. Tâvûs ve İkrime İbn Abbâs'ın en alim ashâbı olup her ikisi de üç talâkın bir boşama olduğu şeklinde fetva verirdi.¹⁰³ İbn Kayyim el-Cevziyye'nin bilhassa Tâvûs ve İkrime'yi zikretmesi onların bu hadislerin ravileri arasında yer almasındandır.

İbn Teymiyye Rukâne hadisinin senedindeki İbn İshak'ın Dâvud'dan naklettiğini, Dâvud'un Mâlik'in hocalarından ve Buhârî'nin (ö. 256/870) ravilerinden biri olduğunu zikreder. Onun kaydına göre İbn İshak, (*falan*) bana aktardı dediği zaman bu rivayet hadis ehline göre sikadır. Ayrıca bu rivayetin senedi ceyyiddir ve Ebû Dâvud'un *Sünen*'inde şahidi de bulunduğundan hüccettir.¹⁰⁴ Üç talâkı kabul etmeyen âlimler daha başka rivayetler de zikrederler. Örneğin, Şevkânî, "*Bahçeyi kabul et ve onu bir talâkla boşal!*"¹⁰⁵ rivayetinde bir boşama emredildiğini belirterek aynı anda iki, üç veya daha fazla boşamanın gayr-i meşrû olduğunu kaydeder.¹⁰⁶

94 Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şu'ayb Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), "Talâk", 6.

95 İbn Kayyim el-Cevziyye, *İğâse*, 1/283; İbn Kayyim el-Cevziyye, *es-Savâ'iku'l-mürsele*, 2/628.

96 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-me'âd*, 5/245-247.

97 İbn Teymiyye, *Câmi'u'l-mesâil*, 1/311-312.

98 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-me'âd*, 5/220-221.

99 Müslim, "Talâk", 15-17; Muhammed Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002), 2/214.

100 İbn Kayyim el-Cevziyye, *İğâse*, 1/284-285; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-muvakkî'in 'an Rabbi'l-âlemîn* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996), 3/31.

101 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 4/215; Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyin Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Abdulkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 7/555.

102 İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-muvakkî'in*, 3/31-32.

103 İbn Kayyim el-Cevziyye, *İğâse*, 1/287; İbn Kayyim el-Cevziyye, *es-Savâ'iku'l-mürsele*, 2/625-626.

104 İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-fetâvâ*, 33/85.

105 Buhârî, "Talâk", 11; Nesâî, "Talâk", 34.

106 Şevkânî, *el-Fethur'r-Rabbânî*, 3470.

İbn Kayyim el-Cevziyye Hz. Ömer'in uygulaması öncesi sahâbe arasında üç talâkın bir boşama sayıldığı konusunda icmâ oluştuğunu ifade etmiştir.¹⁰⁷ Zira Rasûlullah (s.a.v.) ve Hz. Ebû Bekir zamanında bu konuda ihtilaf bulunmamaktadır. Onun ifadesine göre icmâ edenler tarih sahnesine karışmadan ihtilaf çıkmıştır. Böylece ilk icmâ yerleşmeden sahabe arasında neşet eden görüş ayrılığı ümmet içinde de devam edegelmiştir. Diğer yandan Hz. Ömer'in icmâ muhalefet ettiğini söylemek doğru olmaz. Hz. Ömer sadece haram olduğunu bile bile üç talâkı birden veren ve böylece aşırıya gidenleri cezalandırma adına bunu geçerli saymıştır. Mezhep imamlarının da bu yönde fetva vermiş olması kabul edilebilir. Ne var ki onlar kolay olanı değil de zorluğu tercih etmiştir. Öte yandan Hz. Ömer bunu yaparken bu, Rasûlullah'ın (s.a.v.) hükmüdür, dememiştir. Aksine o, insanları üç talâk vermeden sakındırmak için yapılan yanlış onlar aleyhine geçerli kılmıştır. Esasında Hz. Ömer bu hükümlerle maslahatı hedeflemiş, böylelikle insanları boşama konusundaki ruhsata yönlendirmek istemiştir ki bu da şer'î kaidelere ve Yüce Allah'ın hikmetine uygundur. Çünkü insan kendisine tayin edilen sınırları aştığı vakit takva sahipleri için meşrû kılınan genişlik daralır. İbn Mesûd ve İbn Abbas'ın üç talâkı verenle ilgili söylediği şu söz de buna işaret etmektedir: “*Sen eğer Allah'tan korksaydın, O sana bir çıkış yolu gösterirdi.*” Ancak çerçevenin daraltılması insanları Rasûlullah'ın (s.a.v.) lanetlediği hütle gibi bir yola başvurmaya itmiştir. Bu da asıl fetvaya dönmenin önemini ortaya koymaktadır. İbn Kayyim el-Cevziyye'ye göre Hz. Ömer Allah Teâlâ'nın hükmünü değiştirmemiş sadece fetvayı değiştirmiştir.¹⁰⁸ Bu konuda Hz. Ömer'in sünnetten, dolayısıyla Allah'ın tanıdığı ruhsattan bihaber olması mümkün değildir.¹⁰⁹

Üç talâkı geçerli görmeyen fakihler görüşlerini aklî olarak da gerekçelendirmiştir. Özetle İbn Kayyim el-Cevziyye şöyle bir değerlendirme yapmıştır: Üç talâk vermenin haram kapsamında değerlendirilmesi sizin, yani cumhurun aleyhine bir delildir. Kur'an'ın üç talâka cevaz verdiğine ilişkin iddialarınız bâtıldır. Zira, Kur'an'ın talâkın cevazı konusundaki mutlak lafız ve manaları muharram/üç talâk vermeyi, hayızlı veya cinsel ilişki kurulmuş temizlik dönemindeki kadını boşamayı ihtiva etmemektedir. Buna göre sizin misaliniz bid'î kabul edilen söz konusu boşama şekillerinin sünnete muhalefet etmesine karşılık haram olmadığını söylemeniz gibi çelişkilidir. Bu itibarla üç talâkı birlikte vermeyi genel talâk hükümleri içine almak kabul edilemez. Nehye mukabil üç boşamanın geçerli kılınması Şâriin maksadını aşmak, hatta kastetmediği bir hükmü ona yüklemek anlamına gelir.¹¹⁰

İbn Teymiyye üç talâkın fesad ortaya çıkarmasının nehyi gerektirdiğini belirtir. Çünkü Şâri maslahata rağmen cari olabilecek mefsedete mâni olmak için nehyi tercih etmiştir. Buna göre ihtiyaç olmadıkça talâk vaki olmaz. Olacaksa da üç boşamanın ayrı olması gerekir.¹¹¹ Başka bir bahiste İbn Teymiyye -özetle- haram olan ticaret akitleri geçerli olmadığı gibi nikâhın da geçerli olmayacağını belirterek aklî delillendirme yapmaktadır.¹¹²

4.2. Cumhurun Delilleri Hakkındaki Değerlendirmesi

Bu kısımda İbn Kayyim el-Cevziyye'nin cumhurun delillerine dönük değerlendirmeleri ele alınacaktır.

4.2.1. Ayetler

İbn Kayyim el-Cevziyye, Kur'an-ı Kerîm dikkatli bir şekilde incelendiğinde meşrû ve geçerli olanın, ricata imkân veren boşama olduğunu söyler. Bundan ötürü Kur'an'da üç talâka cevaz veren bir ayet bulunmamaktadır.¹¹³ İbn Teymiyye ise -uzun inceleme ve araştırmaları sonucunda- üç talâkın geçerli olduğuna dair Kitap, sünnet, icmâ ve kıyas gibi şerî herhangi bir delil bulamadığını belirtir.¹¹⁴

İbn Kayyim el-Cevziyye'nin cumhurun zikrettiği delillerin istidlalini uygunsuz bulduğu izahından varestedir. Buradan hareketle ona göre “*boşama iki defadır*” ayeti, aynı anda iki veya üç talâkın gerçekleşeceği gibi bir anlam barındırmaz. Çünkü birbirini takip eden iki boşama olmadıkça bu ayet Arap dilinde iki boşamanın aynı anda olduğuna delâlet etmez. Şu hadis ve açıklaması da bu durumu izah etmektedir: “*Her kim namazdan sonra Allah'ı otuz üç defa*

107 Zeydan da Hz. Ömer'in uygulaması öncesi üç talâkın bir sayıldığı hususunda bir icmâ olduğu görüşüne muvafakat etmektedir. Bk. Zeydan, *el-Mufassal*, 8/76.

108 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-me'âd*, 5/247-248; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-muvakkî'in*, 3/34-35; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-hükmiyye fi's-siyâseti's-şer'iyye* (Beyrut: Mektebetü'l-Müeyyed, 1989), 15.

109 İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-muvakkî'in*, 3/32-33; Saffet Köse, “Hz. Ömer'in Bazı Uygulamaları Bağlamında Ahkâmın Değişmesi Tartışmalarına Bir Bakış”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 7 (2006), 47.

110 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-me'âd*, 5/238.

111 İbn Teymiyye, *Câmi'u'l-mesâil*, 1/317, 343.

112 İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-fetâvâ*, 33/17-18.

113 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-me'âd*, 5/203-205; 223, 238.

114 İbn Teymiyye, *Câmi'u'l-mesâil*, 1/317.

tesbih eder, otuz üç kere tahmîd eder ve otuz dört defa tekbir ederse...”¹¹⁵ Mezkûr rivayetteki “ثلاثا وثلاثين/otuz üç” tamlaması birbirinden ayrı otuz üç zikri ifade etmektedir. Yani bir kişi, otuz üç kere sübhanallah ve elhamdulillah otuz dört kere Allahu ekber dese sadece üç defa söylemiş olur. Eşine zina isnadında bulunan, ancak şahidi olmayan kocanın ilgili ayet gereği, “أربع شهادات بالله” Allah adına dört defa şahitlikte bulunması¹¹⁶ da bunun gibidir. Zira burada da birbiri arkasına diğerinden bağımsız yapılan dört şahitlikten söz edilmektedir. Bu itibarla falan, “Allah’ı dört defa şahit tutuyorum” dese bu bir defa şahitlik yerine geçer.¹¹⁷ İbn Teymiyye ve Şevkânî de “boşama iki defadır” ayeti bağlamında benzer açıklamalarda bulunmuştur.¹¹⁸

İbn Kayyim el-Cevziyye, “Ondan sonra kadın bir başka erkekle nikâhlanmadıkça onu alması kendisine helâl olmaz.” ayetinin aslında kendi lehlerine bir delil olduğunu ihsas ettirir. Zira ona göre bu ayette kadının ilk kocaya haram kılınmasına neden olan talâktan önce iki boşama gerçekleşmiştir. Buna göre ilgili ayette tek lafızla yapılan üç talâktan söz edilmemektedir.¹¹⁹ İbn Teymiyye ilgili ayet çerçevesinde erkeğin eşini bir kere boşayabileceğini -istediği takdirde- ric’î talâk iddetinde eşine dönebileceğini belirtir. Onun ifadesine göre iddet bain olmuşsa erkek tekrar eşiyile nikâhlanabilir. İkinci boşama için de aynı şey geçerlidir. Bundan sonra eşini üçüncü kez boşarsa işte o zaman eşi ona haram olur ki bu ayette ifade edilen durum ortaya çıkar.¹²⁰

4.2.2. Hadisler

Üç talâkın muteber olmasına delil olarak getirilen Üveymir’in mülâane sonrası eşini üç talâkla boşaması rivayetinin hüccet olamayacağını ifade eden İbn Kayyim el-Cevziyye’ye göre bu hadis sahih değildir, olsa bile yine de istidlal edilemez. Çünkü İmam Şâfiî gibi âlimlere göre ayrılık liânda gerçekleşir. Ahmed b. Hanbel’in iki görüşünden birine göre ayrılık liândan sonra vaki olsa bile yine de Üveymir’in üç talâkla boşaması faydasız bir tasarruf olmaktadır. Şöyle ki her halükârda ayrılık vaki olacağından ayrıca bir boşamaya ihtiyaç yoktur. Ona göre ayrılık iki tarafın lanetleşmesinden sonra hâkim tarafından yapılır şeklindeki görüşü savunanlar açısından da durum aynıdır. Çünkü bu durumda tefrik yetkisi hâkimin uhdesinde olacağından Üveymir’in üç talâk vermesi olsa olsa boşama kastını izhar, liânı ise teyit vazifesi görür. Buna göre, Rasûlullah’ın (s.a.v.) bu boşamayı tasdik ettiği şeklindeki iddia da doğru değildir.¹²¹

İbn Kayyim el-Cevziyye, Hz. Âişe’nin bir adamın karısını üç talâkla boşaması rivayeti hakkında, “üç talâkın aynı anda bir dudaktan sadır olduğunu gösteren delil nerede” diyerek üç talâk iddiasını tenkit eder. Aslında bu rivayetin lehlerine delil olduğunu dile getirir. Zira hadiste, “طلق امرأته ثلاثا/eşini üç talâkla boşadı” denilmiştir. Yani “طلق امرأته ثلاثا/eşini tek seferde/lafızda üç talâkla boşadı” gibi üç talâkı ifade eden açık bir ibâre kullanılmamıştır. O, “الطلاق مرتان” ayetinde olduğu gibi burada da benzer açıklamalar yaparak, “ona üç kez iftira attı”, “ona üç kez sövdü” veya “ona üç kez selam verdi” örneklerini zikreder. Bu sebeple üç defa yapıldığı haber verilen her bir eylem aslında diğerinden bağımsız yeni bir eylemdir.¹²²

Ebû Amr b. Hafs Fâtîma bint Kays’ı üç talâkla boşaması iddialarına da temas eden İbn Kayyim el-Cevziyye, bu metindeki “طلقها ثلاثا” ibâresini yukarıda yapılan açıklamalar bağlamında ele alır. Diğer bir tarike göre Ebû Amr ile ilgili, “Talâk hakkından birini kullandı.”¹²³ veya “Onu boşamanın üçüncüsü olarak boşadı.”¹²⁴ ibârelerini aktarır.¹²⁵ Bu ibârelere göre daha önce birinci ve ikinci talâk ayrı ayrı gerçekleşmiştir. İbn Kayyim el-Cevziyye özellikle ikinci ibârenin muttasıl ve sahih olduğunu, dahası güneş kadar parlak, yani inkârı zor bir rivayet olduğunu belirtir. Ona göre bu açık rivayetler dururken mücmel olarak nitelediği “طلقها ثلاثا/onu üç talâkla boşadı” lafzına tutunmak şaşılacak birdurumdur.¹²⁶

115 Ebû Hâtîm İbn Hibbân, *Sahîhu İbn Hibbân bi-tertibî İbn Balabân*, thk. Şu‘ayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1993), 5/355.

116 Bk. en-Nür, 24/6.

117 İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ’lâmu’l-muvakkî’in*, 3/33; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu’l-me’âd*, 5/223; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İğâse*, 1/300-303.

118 İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-fetâvâ*, 33/11-12; İbn Teymiyye, *Câmi’u’l-mesâil*, 1/283-284; Şevkânî, *Fethu’l-kadîr*, 1/327.

119 İbn Kayyim el-Cevziyye, *İğâse*, 1/299.

120 İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-fetâvâ*, 33/9.

121 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu’l-me’âd*, 5/239; İbn Teymiyye, *Câmi’u’l-mesâil*, 1/271, 289; Şevkânî, *el-Fethur’r-Rabbânî*, 3471.

122 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu’l-me’âd*, 5/239-240; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İğâse*, 1/313-314; Güller, *Üç Talakla İlgili Hadisler*, 74.

123 Nesâî, “Talâk”, 8.

124 Müslim, “Talâk”, 40; Ebû Dâvud, “Talâk”, 39.

125 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu’l-me’âd*, 5/240; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İğâse*, 1/311-313.

126 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu’l-me’âd*, 5/240.

İbn Teymiyye de sahabenin kullandığı “طلق ثلاثا” gibi ibârelerden kastın üç farklı boşama olduğunu ifade etmektedir. Ona göre Rasûlullah (s.a.v.) döneminde üç talâktan sadece bu anlaşılmaktadır.¹²⁷

İbn Kayyim el-Cevziyye, dedesinin bin talâk verdiğini haber veren Ubâde b. Sâmit rivayetinin senedinde zayıf olarak nitelenen İbrâhim b. Übeydullah ile meçhul olduğu söylenen Hâlik bulunduğunu ifade eder. Hâlik'in hadis ve haberler konusunda sahihi illetliden, muttasılı munkatı olandan ayırabilecek bir bilgisinin olmadığını zikreder. Bu sebeple zikri geçen rivayetlerin bâtil olması muhtemeldir. Çünkü risâlet dönemine yetişmediğinden Ubâde b. Sâmit'in dedesinden bilgi nakletmesi imkânsızdır. Neticede bu rivayet son derece düşük olduğundan istidlal edilmesi isabetli değildir.¹²⁸ Diğer yandan bu rivayet üç talâkı geçerli kabul eden İbn Hazm nazarında da problemlidir.¹²⁹

İbn Kayyim el-Cevziyye, Abdullah b. Ömer rivayetinde de temas eder. Eşini üç talâkla boşamış olması halinde ona dönebilmesinin mümkün olup olmadığıyla ilgili soruya Rasûlullah'ın (s.a.v.), olumsuz cevabı ve bâin ayrılığın oluşacağı şeklindeki rivayet yukarıda geçmişti. O, buna dönük özetle şu değerlendirmeleri yapar: “Bu rivayet Şuayb b. Züreyk kanalıyla gelmektedir. Kimi âlimler onun rivayetlerini kabul etmektedir. Kimi âlimler ise onu zayıf olarak telakki etmektedir. Rivayet sahih olsa dahi, üç talâkın cari olduğuna delil olamaz.”¹³⁰ Keza İbn Hazm da mezkûr raviyi zayıf olarak niteleyerek bu rivayetin istidlal edilmesini eleştirir.¹³¹

Eşini “البتة” lafzıyla boşayan Rukâne'nin bir talâkı kastettiğini söylemesi üzerine Rasûl-i Ekrem'in (s.a.v.), eşini Rukâne'ye geri göndermesi rivayeti de tenkide uğrayan bir diğer delildir. İbn Kayyim el-Cevziyye, Buhârî ve Tirmizî'nin “البتة” lafzıyla varit olan rivayetin ravilerinden Nâfi' b. Üceyr'i muzdarip olarak nitelediğini, ayrıca onun meçhul olduğunu belirtir. Onun kaydına göre kimi tariklerde “البتة” lafzının yerine bir veya üç defa lafzıyla boşama gerçekleştirildiği nakledilmiştir. Onun Ahmed b. Hanbel ve İmam Buhârî'ye dayanarak verdiği bilgiye göre tüm bu tarikler zayıf olduğundan istidlal edilemez.¹³² İbn Teymiyye Rukâne'nin, eşini bir mecliste üç kez boşamasını Rasûlullah'ın (s.a.v.) bir boşama sayması rivayetinin cumhurun zikrettiği tarikten tercihe layık olduğunu belirtir. Bu çerçevede cumhurun lehine zikredilen rivayetlerin sahih hatta hasen dahi olmadığını, aksine mevzû olduğunu zikreder.¹³³

İbn Kayyim el-Cevziyye, Mücâhid'in İbn Abbas'tan naklettiği ve üç talâkın geçerli görüldüğü şeklindeki rivayetin sıhhatinde herhangi bir problem görmez.¹³⁴ Fakat üç talâkın muteber sayılmasının Ebu's-Sahbâ tarikiyle İbn Abbas'tan gelen rivayette de ifade edildiği gibi Hz. Ömer dönemiyle başladığını belirtir. Cumhurla kendisinin zikrettiği İbn Abbas rivayetlerinin teâruz etmesi hususunda özetle şu açıklamada bulunur: “Ravinin rivayeti ile uygulaması çatıştığında hangisi tercih edilmelidir? Eğer siz uygulaması değil de rivayeti dersiniz bu, cumhurun görüşüdür ki bu durumda istediğimiz cevabı vermiş olursunuz. Yok, eğer görüşü alınır dersiniz, diğer meselelerdeki tavrımızla çelişirsiniz. Zira siz başka konularda ravinin görüşü değil rivayetini almaktasınız ki işte biz de bunda size muvafakat etmekteyiz. Çünkü sahabenin rivayeti masum, fakat görüşü masum değildir. Görüşün rivayetle teâruzu çeşitli sebeplerle izah edilebilir. Bunlar, unutmama, tevil, zannın racih veya mensuh yahut da tahsis edilmiş olduğuna inanma olabilir. Bu ihtimallere rağmen rivayeti değil de görüşü almak mümkün değildir. -Hanefileri kastederek- Ebû Hüreyre rivayetinde bu hataya düşülmüştür.”¹³⁵ Onun nazarında ravinin görüşünü değil de rivayetini kabul eden Ahmed b. Hanbel'in kanaatine göre de tek lafızla vaki olan üç talâkın bir boşama sayılması gerekir. Yahut da bu meselede iki görüşü olması muhtemeldir.¹³⁶ İbn Teymiyye ise İbn Abbas ve diğer sahabîlerin Hz. Ömer'in uygulamasını benimseydiğini, dolayısıyla herhangi bir çelişki bulunmadığını dile getirir.¹³⁷

İbn Kayyim el-Cevziyye'nin kaydından anlaşıldığı kadarıyla bazı âlimler, İkrime'nin İbn Abbas'tan yaptığı bir rivayette¹³⁸ üç talâkın bir sayıldığı şeklindeki hükmün neshedildiği görüşüne sahiptir. O, bu rivayetin senedinde zayıf olarak nitelediği Ali b. Hüseyin Vakî'tin bulunduğunu ifade eder. Ayrıca onun ifadesine göre nasıl oluyor da Rasûlullah (s.a.v.) zamanında neshedilen bir mesele Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer dönemine kadar uygulamada kalıyor. Bu

127 İbn Teymiyye, *Mecmû' u'l-fetâvâ*, 33/77.

128 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-me'âd*, 5/240.

129 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/393-394.

130 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-me'âd*, 5/240-241.

131 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/394.

132 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-me'âd*, 5/241-242.

133 İbn Teymiyye, *Mecmû' u'l-fetâvâ*, 33/12-13, 15; İbn Teymiyye, *Câmi' u'l-mesâil*, 1/271, 311-312.

134 İbn Kayyim el-Cevziyye, *İğâse*, 1/303-304.

135 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-me'âd*, 5/242-243.

136 İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-muvakkî'in*, 3/34.

137 İbn Teymiyye, *Câmi' u'l-mesâil*, 1/309.

138 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 5/319. İbn Kayyim el-Cevziyye, bu iddiaya cumhurun delilleri çerçevesinde temas etmiştir. Bk. İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-me'âd*, 5/234; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-muvakkî'in*, 3/36.

itibarla nesih iddiası ispattan yoksundur. Ona göre nesih ifadesi eşini sınırsızca boşayan erkeğin bu yetkisinin kaldırılması şeklindedir. Bir diğer ifadeyle erkeğin, eşine dönüş imkânı verilen iki talâkla sınırlanmıştır. Aynı rivayetten hareketle üç talâkı birlikte kullanmanın Hz. Ömer dönemiyle başladığı, dolayısıyla Rasûlullah'ın (s.a.v.) zamanında talâkın sadece bir kere verildiği şeklinde bir iddia da kabul edilebilir değildir. Neticede İbn Kayyim el-Cevziyye İkrime kanalıyla İbn Abbas'tan gelen rivayetin nesihle tevîl edilmesinin isabetli olmadığını vurgular. Çünkü bir veya üç talâk vermek her zaman karşılaşılan bir durumdur.¹³⁹

4.2.3. Sahabe Sözü

İbn Kayyim el-Cevziyye'nin, cumhurun sahabî uygulamalarını delil getirmesi konusunda da değerlendirmelerde bulunduğu görülür. Onun kaydına göre, Rasûlullah'tan (s.a.v.) hadis dinleyen sahabî sayısı yüz binden fazladır. Bu sayıya rağmen muarızlarının iddialarını doğrulayabilecek sahabî sayının mezkûr rakamın onda veya yüzde yahut da binde birini dahi bulmaz. Onlar, olsa olsa yirmi sahabî bulabilirler ki, bu yirmi sahabînin hilafına görüş beyan eden sahabîler ise onlardan kat be kat fazladır.¹⁴⁰ İbn Kayyim el-Cevziyye esasında Hz. Ömer'in ilk hilafet yıllarına kadarki zamanda sahabenin tamamının üç talâkın geçerli olmadığı görüşünde olduğunu belirtmiştir. Ashâbın kimi bu görüşü ikrar ile kimi ise sükût ederek onaylamıştır. Hz. Ömer'in uygulaması ise zamana göre fetvanın değişimidir.¹⁴¹

İbn Teymiyye, birçok sahabînin Hz. Ömer'in uygulamasını isabetli görmediğini belirtir. Çünkü bu sahabîlere göre üç talâkı vererek harama düşen Müslümanları bu şekilde cezalandırmak uygun değildir. Nitekim Şâri bu yola başvurmamıştır.¹⁴² İbn Teymiyye nezdinde böyle bir cezalandırma en azından bütün insanlara uygulanmamalıydı. Hak etmediği halde üç talâkı geçerli sayılan insanlar haramlığı şer'î nas ve icmâ ile sabit olan hüllüye yönelebilir ki onun mefseleti üç talâktan daha fazladır.¹⁴³

4.2.4. İcmâ

İbn Kayyim el-Cevziyye cumhurun üç talâkın geçerli olduğuna ilişkin icmâ delili getirilmesini isabetli bulmaz. Ona göre bu konuda tartışma olması icmâ iddiasını boşa çıkarır ki zaten bu iddianın bir ispatı yoktur. Sahih icmâ az teşekkül ettiğinden sabit sünnete muhalefet eden görüş birliği icmâ sayılamaz.¹⁴⁴ Yukarıda da geçtiği gibi İbn Kayyim el-Cevziyye'ye göre aslında kendi görüşlerini destekleyen kadim icmâ teşekkül etmiştir.

Sonuç olarak cumhurun delillerini isabetli görmeyen İbn Kayyim el-Cevziyye'nin ifadesine göre nikâh, Kitap, sünnet ve icmâ gibi kati delillere dayanılarak inşa edildiği gibi talâk da ancak bu delillere dayanılarak cari olabilir. Üç talâkın geçerli olduğu şeklindeki görüş şer'î delillere muhalefet ettiğinden fâsid olarak kabul edilmelidir.¹⁴⁵

5. Genel Değerlendirme

Üç talâkı bir mekânda aynı anda veya ayrı ayrı vermek kimi fakihler tarafından bid'î olarak değerlendirilmiştir ki İbn Kayyim el-Cevziyye de onlardan biridir. Çoğunluk fakih ise bunu sünnî olarak değerlendirmiştir. Esasında bu boşama şekli sünnete muhalefet ettiğinden bid'î talâk kapsamında değerlendirilmelidir. Bu itibarla İbn Kayyim el-Cevziyye ve onun gibi düşünen fakihlerin görüşü tercihe şayandır. Buna göre bid'î talâktan sakınılması elzemdir. Böylelikle evlilik bağlarının keyfi birtakım uygulamalarla kopması engellenmiş olur. Hem Kitap ve sünnet her konuda olduğu gibi boşama konusunda da teenni ile hareket etmeyi, dahası istişareye önem vermeyi tavsiye etmektedir.

İster bid'î ister sünni olarak kabul edilsin üç talâk vermenin hukukî sonucu tartışma konusu olmuştur. İçlerinde dört mezhep imamının da bulunduğu fakihlerin cumhuru üç talâk hakkını birden kullanmanın geçerli olduğu hususunda görüş birliği içindedir. Kimi sahabî, tâbiîn ve fakih yanında İbn Kayyim el-Cevziyye ve hocası İbn Teymiyye'nin de içinde bulunduğu grup üç talâkın bir boşama şeklinde gerçekleştiğini savunmuştur. Üç talâk konusunda dört, kimi tasniflere göre beş farklı görüş olsa da zikri geçen iki görüş meselenin temelini oluşturmaktadır.

Her iki taraf, görüşlerini temellendirme adına pek çok şer'î delil sıralamıştır. İbn Kayyim el-Cevziyye kendi lehine

139 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-me'âd*, 5/243-246.

140 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-me'âd*, 5/247; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-muvakki'in*, 3/34.

141 İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-muvakki'in*, 3/33-35.

142 İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-fetâvâ*, 33/16-17.

143 İbn Teymiyye, *Câmi'u'l-mesâil*, 1/363.

144 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-me'âd*, 5/219, 237-238. Ayrıca bk. İbn Teymiyye, *Câmi'u'l-mesâil*, 1/328.

145 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-me'âd*, 5/203-205, 223; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Hâşiyetü İbni'l-Kayyim*, 6/166-167.

serdettiği deliller yanında cumhurun görüş ve delilerine de açıklık getirmiş, tabiatıyla bazı eleştirilerde bulunmuştur. Görüldüğü kadarıyla “Boşama iki defadır” ayetinde olduğu gibi taraflar neredeyse aynı delilleri istidlal etmiştir. Cumhurun ilgili ayet bağlamındaki bir veya ayrı ayrı lafızlarla yapılan üç talâkı geçerli kıldığı iddiasının sadra şifa olduğunu söylemek güçtür. Çünkü bu ayet geri dönülebilir talâk sayısını tayin etmektedir. Bir diğer ifadeyle Câhiliye döneminde sınırsızca kullanılan talâk yetkisini sınırlamaktadır. Ancak başta Mücâhid kanalıyla gelen İbn Abbas rivayetlerinin istidlalinin kabul edilebilir olduğu açıktır. Söz konusu diğer rivayetlerin kimisinde “طلق امرأته ثلاثا” veya “البتة” ibâre ve lafızları geçmektedir. Cumhura göre, bunlar bir lafızla yapılan üç talâka işaret etmektedir. Onlar görüşünü icmâ ve aklî olarak da desteklemiştir.

Mücâhid'den nakledilen İbn Abbas rivayetine ayrıca temas etmek yerinde olacaktır. Talâkı gerçekleştiren adamın, eşini boşaması metinde “طلق امرأته ثلاثا/eşini üç talâkla boşadı” sözüyle anlatılmıştır. Bu durumda adamın üç farklı talâktan söz etme ihtimali olduğu gibi bir lafızla veya aynı mekânda üç talâktan söz etme ihtimali de bulunmaktadır. Ancak İbn Abbas'ın bir süre susması ve düşünmesi Mücâhid tarafından, bu boşamanın geçersiz kılınarak kadının kocasına geri iade edeceği şeklinde yorumlanmış olması dikkat çekicidir. Sonuçta aksi olmuş ve İbn Abbas kadının, muhatabı olana adamdan bâin talâkla boşandığını ifade etmiştir. Buna göre bu boşama bir lafızla üç talâk şeklinde gerçekleşmiş olmalıdır. Çünkü üç ayrı boşama söz konusu olsa idi kadın her hâlükârda kocasına haram olurdu ki bu durumda Mücâhid, talâkın iptal edileceği şeklinde bir düşünceye kapılmazdı. Öyleyse yerine göre “طلق امرأته ثلاثا” ibâresi “طلق امرأته ثلاثا تطليقات جميعا” şeklinde de anlaşılabilir. Zaten İyâs rivayeti ve pek çok rivayette de “طلق امرأته ثلاثا” ibâresi kullanılmış ve cumhur tarafından bu, aynı anda verilen üç talâka hamledilmiştir. Cumhurun özellikle de sünnet kaynaklı bazı rivayetlerinin sağlam ve ikna edici olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan birçok sahabînin hilaflarına görüş benimsemiş olması ümmetin icmâının bulunmadığını gösterse de dört mezhep imamının bu konuda ittifak ettiği açıktır. Bu durumda dört mezhep arasında bir icmâdan söz edilebilir. Diğer yandan önde gelen sahabî, tâbiîn ve fakihlerin birçoğunun da bu görüşte olması genel icmâ iddialarına dayanak olmuştur.

İbn Kayyim el-Cevziyye'nin içinde bulunduğu fakihlerin zikrettiği kimi şerî delillerin de ikna edici olduğu anlaşılmaktadır. Onlara göre üç talâktan yalnızca birinin geçerli olduğu şeklindeki görüş sünnî talâkın muhtevâsından kaynaklanmaktadır. Şöyle ki sünnet her üç boşamanın geçerli olması için bazı ilkeler belirlemiştir. Onlar nazarında bid'î olarak nitelenen üç talâkın haram olarak telakki edilmesi geçersiz kılınmasını gerektirir.

İbn Kayyim el-Cevziyye'ye göre bir lafızla verilen üç talâk bizzat Rasûlullah (s.a.v.) tarafından geçersiz sayılmıştır. O, bu yönde cumhurun hilafına birçok rivayet zikretmiştir. Ayrıca ona göre cumhurun istidlal ettiği ayet ve hadislerde üç talâkın muteber kılındığına dair sarîh bir anlam bulunmamaktadır. Aksine bu ifadeler mücmeldir. Bunlar şöyledir: “الطلاق مرتان / boşama iki defadır”, “طلقها ثلاثا/ onu üç talâkla boşadı” “طلق امرأته ثلاثا/eşini üç talâkla boşadı” “ثلاثا في مجلس واحد طلق” veya “طلق امرأته ثلاثا تطليقات جميعا” gibi söz konusu lafızlarda “طلق امرأته ثلاثا” ibâresi “طلق امرأته ثلاثا في مجلس واحد طلق” gibi üç talâkın geçerli olduğunu gösteren sarîh bir ifade kullanılmadığından “boşama iki defadır” gibi ibâreler üç talâkın bir lafızla değil birbirinden ayrı üç lafız şeklinde verildiğine hamledilmelidir. Kaldı ki Kitap'ta ve sünnette üç talâkın muteber olduğuna dair hiçbir yön yoktur.

İbn Kayyim el-Cevziyye'nin açıklamaları genel anlamda ikna edicidir, denilebilir. Ancak Mücâhid kanalıyla İbn Abbas'tan nakledilen rivayette “طلق امرأته ثلاثا” ibâresinin bir lafızla veya aynı mekânda üç talâk anlamında kullanıldığı şeklindeki yukarıda geçen tespit dikkate alındığında diğer rivayetlerdeki bu vb. lafızların tamamının ayrı ayrı üç boşama şeklinde tevil edilmesi zorlama bir yorum görüntüsü vermektedir. Yani “طلق امرأته ثلاثا” ibâresi “طلق امرأته ثلاثا تطليقات جميعا” şeklinde de anlaşılabilir. Öte yandan “الطلاق مرتان” ayeti örneğinde olduğu buna benzer her ibâreyi de üç talâkın geçerli olduğuna yormak isabetli değildir. Bu itibarla İbn Kayyim el-Cevziyye'nin “الطلاق مرتان” gibi ifadelerin mücmel olduğu savından hareketle bazı eleştiriler getirmesinde haklılık payı olduğunu söylemek gerekmektedir.

Üç talâk konusu sadece rivayetler açısından ele alındığında tarafların sıraladığı pek çok varyantın teâruz ettiği görülmektedir. Açıkçası bir tercihte bulunmak hiç de kolay gözükmemektedir. Bununla birlikte genelde zayıf, uydurma vb. şekilde eleştirilen rivayetlerin aksine sahih olarak nitelenen Ebu's-Sahbâ ve Mücâhid'in İbn Abbas'tan yaptığı rivayetlerle bir sonuca ulaşılabilir. Yukarıda da geçtiği gibi Ebu's-Sahbâ Rasûlullah (s.a.v.) ve Hz. Ebû Bekir döneminin tamamında ve Hz. Ömer'in hilafetinin ilk yıllarında üç talâkın bir boşama sayıldığını nakletmektedir. İlk anda Mücâhid ve Ebu's-Sahbâ'nın İbn Abbas'tan aktardıkları her iki rivayetin çatıştığı izahattan varestedir. Bu noktada Mücâhid'in rivayetinin zâhir manasıyla amel edildiğinde üç talâk risâlet döneminden itibaren üç sayılmıştır ki cumhurun da iddiası bu yödedir. Yahut Hz. Ömer üç talâktan birinin geçerli olduğu uygulamayı üçe tahvil etmiştir. İbn Kayyim el-Cevziyye'nin ifadesine göre ilk icmâ gereğince üç talâk bir talâk sayılmış, Hz. Ömer ise çeşitli gerekçelerle ictihadda bulunarak üç talâkı geçerli saymıştır.

Konu bu şekilde ise Mücâhid'in İbn Abbas'tan yaptığı nakil daha anlaşılır olmaktadır. Mamafih Mücâhid, ilkin İbn Abbas'ın önceki icmâya göre üç talâkı muteber saymayacağını düşünmüş, ama İbn Abbas, Hz. Ömer'in yeni

görüşüne muvafakat ederek üç talâkı geçerli kılmıştır. İbn Kayyim el-Cevziyye'nin ifadelerinden anlaşılan bu yorum kanaatimizce tercihe şayandır. İbn Kayyim el-Cevziyye'nin Hz. Ömer'in uygulamasını fetvanın değişimi olarak nitelmesi önemlidir. Diğer yandan Hz. Ömer'in üç talâkın bir talâk sayıldığı şeklindeki asıl hükmü iptal etmediğini, sadece insanların maslahatı açısından böyle bir tasarrufta bulunduğunu söylemesi de zikre değerdir. Buna göre İbn Abbas gibi hakkında iki görüş aktarılan fakihlerin durumu da açıklığa kavuşmuş olur. İbn Kayyim el-Cevziyye'nin de vurguladığı gibi dört mezhebin fetvaları Hz. Ömer'in görüşü ve uygulaması etrafında şekillenmiştir. Ona göre şartlar değiştiğinden fetva tekrar değişmeli, daha doğrusu asıl olan görüşe dönülmelidir. Nitekim günümüzde üç talâkın bir ric'î boşama sayıldığı şeklindeki görüşün hem ülkemizde hem de Arap coğrafyasında yaygınlık kazanması bu değerlendirmeyi desteklemektedir.

Sonuç

İbn Kayyim el-Cevziyye'nin üç talâk hakkındaki değerlendirmelerini konu edinen bu çalışmadan çıkarılacak önemli sonuçlardan biri sünî olarak nitelenen talâkın boşamalar için ideal bir yöntem olmasının ne derece önemli olduğudur. Buna göre erkek bir temizlik döneminde tek talâk hakkını kullanmalı, isterse eşine geri dönmeli değilse iddeti uzatmadan, yani yeni bir boşama yapmadan ondan ayrılmalıdır. Bu bağlamda üç talâkın bir mekânda aynı lafızda veya ayrı ayrı lafızlarda söylenerek gerçekleştirilmesinin bidat olduğu şeklindeki İbn Kayyim el-Cevziyye'nin görüşünün isabetli olduğu görülmektedir.

Üç talâktan sadece bir ric'î boşamanın geçerli olduğunu savunan İbn Kayyim el-Cevziyye'nin ve üç talâkı savunanların istidlal ettiği ayetler üzerinden bir sonuca varmak zor gözükmektedir. Çünkü zikri geçen ayetlerde üç talâkın gerçekleştiği veya gerçekleşmediği noktasında açık bir anlam bulunmamaktadır. Üç talâk meselesi tarafların delil getirdiği hadisler ve rivayetler cihetinden ele alındığında daha sarih ibareler bulunmakla birlikte aynı hadisin birçok tarihinin çatıştığı aşikardır. Bununla birlikte sahih olarak nitelenen Ebu's-Sahbâ ve Mücâhid'in İbn Abbas'tan yaptığı nakiller sağlıklı bir sonuca ulaşmayı sağlayabilir. Ebu's-Sahbâ'nın Rasûlullah'ın (s.a.v.) ve Hz. Ebû Bekir döneminin tamamında ve Hz. Ömer'in hilafetinin ilk yıllarında üç talâkın bir boşama sayıldığını aktarması zikre değerdir. Diğer yandan Mücâhid'in İbn Abbas'tan yaptığı nakilde İbn Abbas'ın üç talâkın geçerli olduğu yönünde hüküm vermesi bu rivayetle çatışmaktadır. İbn Kayyim el-Cevziyye'ye göre Rasul-i Ekrem'in ve ashâbın uygulaması olarak üç talâk bir boşama sayılmış, Hz. Ömer ise insanların hadlerini aşmaları, bir diğer ifadeyle işi sulandırmaları neticesinde bir nevi onları cezalandırmak için üç talâkın geçerli olduğuna hükmetmiştir. Buna göre Mücâhid, ilkin İbn Abbas'ın önceki görüşe göre üç talâkı geçerli saymayacağı fikrindeyken İbn Abbas, Hz. Ömer'in yeni uygulamasına muvafakat ederek üç talâkın geçerli olduğunu belirtmiştir. İbn Kayyim el-Cevziyye'nin ifadelerinden anlaşılan bu yorum kanaatimizce tercihe şayandır.

Makâsîd bağlamında fetvanın değişimine oldukça önem veren İbn Kayyim el-Cevziyye'nin şartların değiştiğinden hareketle üç talâk konusunda fetvanın tekrar değişmesi, bir diğer ifadeyle asıl olan görüşe dönülmesi gerektiğini ısrarla vurgulaması vb. çabalarının bugün ciddi oranda karşılık bulduğu izahtan varestedir. Ezcümle İbn Kayyim el-Cevziyye'nin üç talâkın bir ric'î boşama şeklinde gerçekleştiği yönündeki görüşünü temellendirmede başarılı olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Abdurrezzâk, Ebû Bekr b. Hemmâm. *el-Musannef*. Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1970/1983.
- Acar, H. İbrahim. *İslâm Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*. Erzurum: EKEV Yayınları, 2000.
- Adevî, Mustafa. *Ahkâmu't-talâk fi şer'i'ati'l-İslâmiyye*. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1988.
- Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Muhammed. *el-Müsned*. thk. Şu'ayb el-Arnaût vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1995-2001.
- Ali el-Kârî, Ebu'l-Hasen Nüreddin. *Fethu babi'l-inâyê bi-şerhi'n-Nukâyê*. Beyrut: Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1997.
- Bekir b. Abdullah, Ebû Zeyd. *İbn Kayyim el-Cevziyye hayâtuhû âsâruhû mevâriduh*. Riyad: Dâru'l-Âsime, 1423.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Abdulkâdir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil. *Sahîhu'l-Buhârî*. thk. Mustafa Dîb el-Buğâ. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1993.
- Cehdamî, Ebû İshâk İsmâil b. İshâk. *Ahkâmu'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2005.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî. *Ahkâmu'l-Kur'ân*. thk. Muhammed es-Sâdık Kamhâvî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî-Müessesetü't-Târîhi'l-'Arabî, 1992.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî. *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*. thk. İsmetullâh İnâyetullâh Muhammed vd. Beyrut-Medine: Dâru Beşâiri'l-İslâmiyye-Dâru's-Sirâc, 2010.
- Cüveynî, Ebu'l-Me'âlî. *Nihâyetü'l-matlab fi dirâyeti'l-mezheb*. thk. Abdulazîm Mahmud ed-Dîb. Beyrut: Dâru'l-Minhâc, 2007.
- Dalgın, Nihat. *İslâm Hukukunda Boşanma Yetkisi*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2001.
- Dârekutnî, Ali b. Ömer. *Sünen*. thk. Şu'ayb el-Arnaût vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2004.
- Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle Aile İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2010.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as. *es-Sünen*. thk. Şu'ayb el-Arnaût vd. Dımaşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- Ebû Yûsuf, Yakûb b. İbrâhim. *Kitâbü'l-Âsâr*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1355.
- Ebû Zehra, Muhammed. *el-Ahvâlu's-şahsiyye*. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, 1957.
- Erarslan, Serap. *Bir Mecliste Verilen Üç Talâkın İslam Hukuku Açısından Tahlili*. Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.
- Güller, Hasan Hüseyin. *Üç Talâkla İlgili Hadislerin Rivayet Tekniği Açısından Değerlendirilmesi*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Hâkim en-Nisâbü'rî, Muhammed. *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002.
- Hallâf, Abdulvehhâb. *Ahkâmu'l-ahvâli's-şahsiyye fi şer'i'ati'l-İslâmiyye*. Kuveyt: Dâru'l-Kalem, 1990.
- Hattâbî, Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed. *Me'âlimü's-Sünen*. Halep: el-Matbbaatü'l-İlmiyye, 1932.
- Heyet (Din İşleri Yüksek Kurulu). *Fetvalar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh. *el-İstizkâr*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî. *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Abdülazîz b. Abdullah b. Bâz vd. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1960.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed. *el-Muhallâ bi'l-âsâr*. thk. Abdulğaffâr Süleyman el-Bendârî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm. *Sahîhu İbn Hibbân bi-tertibî İbn Balabân*. thk. Şu'ayb el-Arnaût. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr. *es-Savâ'iku'l-mürsele 'ale'l-Cehmiyye ve'l-Mu'attıla*. Riyad: Dâru'l-Âsime, 1988.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr. *et-Turuku'l-hükmiyye fi ş-siyâseti's-şer'iyye*. Beyrut: Mektebetü'l-Müeyyed, 1989.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr. *Hâşiyetü İbni'l-Kayyim 'alâ Süneni ebî Dâvud*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr. *İğâsetü'l-lehfân min mesâyiidi's-şeytân*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1975.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr. *İ'lâmu'l-muvakkî'in 'an Rabbi'l-âlemîn*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr. *Zâdu'l-me'âd fi hedyi hayri'l-ibâd*. thk. Şuayb el-Arnaût-Abdulkâdir el-Arnâvut. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994.

- İbn Kudâme, Ebü'l-Ferec Şemsüddîn Abdurrahmân b. Muhammed. *eş-Şerhu'l-kebîr 'alâ metni'l-Mukni' (el-Muğni içinde)*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1983.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed. *el-Muğni*. thk. Abdullâh b. Abdulmuhsin Türki-Adulfettâh Muhammed el-Hulû. Riyad: 'Âlemü'l-Kütüb, 1997.
- İbn Mâce, Ebü Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. thk. Şu'ayb el-Arnaût vd. Beyrut: Dâru'l-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- İbn Müflih, Ebü İshak Burhaneddin. *el-Mübdî 'fi şerhi'l-Mukni'*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm. *Câmi'u'l-mesâil*. thk. Muhammed Aziz Şems. Mekke: Dâru Âlemi'l-Fevâid, 1422.
- İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm. *Mecmû'u'l-fetâvâ*. Medine: Mecma'u'l-Meliki Fehd, 2004.
- İbnü'l-Arabî, Ebü Bekr. *Ahkâmu'l-Kur'an*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- İbnü'l-Lahhâm, Ebü'l-Hasan Alaeddin Ali b. Muhammed. *el-İhtiyârâu'l-fikhiyye min fetâvâ Şeyhi'l-İslâm İbn Teymiyye*. thk. Muhammed Hâmid el-Fakî. Kahire: Matba'atu's-Sünneti'l-Muhammediyye, 1950.
- İmrânî, Ebu'l-Hüseyn. *el-Beyân fi mezhebi'l-İmâmî's-Şâfiî*. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2000.
- Kâdi İyâz, Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ. *İkmâlu'l-Mu'lim bi-fevâidi Müslim*. thk. Yahyâ İsmâil. Mansûre: Dâru'l-Vefâ, 1998.
- Kahveci, Nuri. *İslâm Aile Hukuku*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2014.
- Karadâvî, Yusuf. *el-Fetvâ beyne'l-indibât ve't-teseyyüb*. Kahire: Dâru's-Sahvâ, 1988.
- Karaman, Hayreddin. *Aile İlmihali*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2014.
- Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslam Hukuku*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2014.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebü Bekr b. Mes'ûd. *Bedâi'u's-sanâi' fi tertibi's-şerâi'*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.
- Köse, Saffet. "Aynı Anda Üç Boşama Geçerli midir?" *Mehir* 1 (1997), 57-58.
- Köse, Saffet. *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*. Konya: Mehîr Vakfı Yayınları, 2016.
- Köse, Saffet. "Hz. Ömer'in Bazı Uygulamaları Bağlamında Ahkâmın Değişmesi Tartışmalarına Bir Bakış". *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 7 (2006), 13-50.
- Kudûrî, Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Muhammed. *Muhtasarü'l-Kudûrî fi'l-fikhi'l-Hanefî*. thk. Kâmil Muhammed Muhammed 'Uveyda. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Kurtubî, Ahmed b. Ömer. *el-Müfhim li-mâ eşkele min Telhîsi kitâbi Müslim*. Dımaşk-Beyrut: Dâru İbn Kesîr-Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1996.
- Mâlik b. Enes, Ebü Abdullah. *el-Muvatta'*. thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1985.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasan Alî b. Muhammed b. Habîb. *el-Hâvi'l-kebîr*. thk. Ali Muhammed Mu'avvid-Âdil Ahmed Abdulmevcûd. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Mergînânî, Burhâneddîn Ali. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübedî*. Dımaşk: Dâru'l-Farfür, 2006.
- Mevsilî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd. *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *Sahîhu Müslim*. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabîyye, 1991.
- Nasruldî, Ahmed. *el-Ahvâlü's-şahsiyye fi'l-İslâm*. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1984.
- Nesâî, Ebü Abdurrahman Ahmed b. Şu'ayb. *Sünenü'n-Nesâî*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Nesefî, Necmeddin Ebü Hafs Ömer b. Muhammed. *Tilbetü't-talebe fi'l-istilâhâti'l-fikhiyye*. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1995.
- Nevevî, Ebü Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref. *el-Mecmû' şerhu'l-Muhezzeb*. Mısır: İdâretü't-Tibâ'ati'l-Münîriyye, ts.
- Nevevî, Ebü Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref. *Sahîhu Müslim bi-şerhi'n-Nevevî*. Mısır: el-Matba'atu'l-Mısriyye, 1929.
- Sahnûn, Abdusselâm b. Saîd. *el-Müdevenetü'l-kübrâ*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Semerkandî, Alâeddîn. *Tuhfetü'l-fukahâ*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1984.
- Serahsî, Ebü Bekir Muhammed. *el-Mebsût*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1989.
- Şâkir, Muhammed. *Nizâmu't-talâk fi'l-İslâm*. b.y.: Mektebetü's-Sünne, ts.
- Şelebî, Muhammed Mustafa. *Ahkâmu'l-usra fi'l-İslâm*. Beyrut: ed-Dâru'l-Câmi'iyye, 1983.
- Şeltut, Mahmûd Muhammed. *Akaid ve Seriat*. çev. Muharrem Tan. İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1993.
- Şeltut, Mahmûd Muhammed - Sâysis, Muhammed Ali. *Mukâranetü'l-mezâhib fi'l-fikh*. Mısır: Dâru'l-Meârif, 1986.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali. *el-Fethur'r-Rabbânî min fetâvâ el-İmâm eş-Şevkânî*. thk. Muhammed Subhî b. Hasan Hallâk. Sana: Mektebetü'l-Cilî'l-Cedîd, ts.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali. *es-Seylü'l-cerrâri'l-mütedaffik 'alâ hadâiki'l-ezhâr*. thk. Mahmud İbrâhim Zayed. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye

ye, ts.

- Şevkânî, Muhammed b. Ali. *Fethu'l-kadîr el-câmi'ü beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min 'ilmi't-tefsîr*. thk. Seyyid İbrâhim. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1992.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali. *Neylû'l-evtâr şerhu Münteka'l-ahbâr min ahâdîsi seyidi'l-ehyâr*. thk. İsmâüddin es-Sabâbitî. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1993.
- Şeybânî, Muhammed b. el-Hasan. *el-Asl*. thk. Muhammed Boynukalın. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2012.
- Şîrâzî, Ebû İshak Cemaleddin İbrâhim. *el-Mühezzeb fi fikhî'l-İmâmi'sh-Şâfiî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed. *Şerhu me'âni'l-âsâr*. thk. Muhammed Zührî en-Neccâr-Muhammed Seyyid Câdelhak. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1994.
- Tirmizî, Ebû İsa. *Sünenü't-Tirmizî*. Şirketü Mektebeti ve Matba'ati Mustafâ el-Bâbî, 1962.
- Yaman, Ahmet. *İslâm Aile Hukuku*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2012.
- Yavuz, Cemile - Araz, Yunus. "İbn Teymiyye'nin Talak Çeşitleri ve Üç Talak ile İlgili Görüşleri". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2021), 355-380.
- Yılmaz, Selahattin. *İslâm Aile Hukunda Bir Anda Yapılan Üç Talak Meselesi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- Yüksek, Ali. *İslam Aile Hukukunda Boşanma Çeşitleri ve Üç Talak*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Zerkeşî, Şemseddin Muhammed. *Şerhu'z-Zerkeşî 'alâ Muhtasari'l-Hırakî*. thk. Abdullah b. Abdurrahman el-Cibrîn. Riyad: Mektebetü'l-Ubeykân, 1993.
- Zeydan, Abdulkerim. *el-Mufasssal fi ahkâmi'l-mer'e ve'l-beytü'l-müslim fi's-şerî'ati'l-İslâmiyye*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993.
- Zeylaî, Ebû Muhammed Fahrüddîn Osmân b. Alî. *Tebyînu'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dakâik*. Bulak: Matba'atü'l-Kübra'l-Emîriyye, 1313-1315.
- Zuhaylî, Vehbe. *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletuh*. Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1985.

EXTENDED ABSTRACT

This study deals with the issue of three talaqs. The issue of talāq occupies an important place in Islamic family law. Talaq means the breaking of the marriage bond. As a term, talaq can be defined as the termination of the marriage contract immediately or at a later time by using words that express divorce. “O Prophet! When you divorce a woman, divorce her by observing her due date and count it!” and the hadith, “The most disliked law by Allah Almighty is talaq” and other proofs indicate that talaq is legitimate. On the other hand, many scholars, based on the aforementioned hadith, frowned upon resorting to talaq for no reason. Three talaqs have been a subject of debate from the past to the present. There has been a difference of opinion among the scholars as to whether a man utters three talaqs in the same assembly with one word or with separate words. However, according to the dominant view, three talaqs are considered valid in three forms. The study is limited to Ibn al-Qayyim al-Jawziyya’s opinion and evidence. On the other hand, the views and evidences of the sects were also touched upon for comparison purposes. Qualitative research method was preferred in this article. In this framework, Ibn al-Qayyim al-Jawziyya’s works were analyzed thematically. The works of other scholars were also utilized. New studies have also been utilized. It is important to clarify the issue of three talaqs, which directly affects the family unity. Ibn al-Qayyim al-Jawziyya made long evaluations on the issue of three talaqs. According to his information, there are four different views on this issue. According to the first view, three talaqs are valid in three forms. According to the second view, no talaq is valid because it is haram to do three talaqs with the same words or in the same place. According to the third opinion, it is still haraam to do three talaqs with the same words or in the same place, but one raj’i divorce is valid. According to the fourth opinion, three talaqs are valid for a woman with whom the husband has already had sexual intercourse, and only one talaq is valid for a woman with whom he has not had sexual intercourse. Ibn al-Qayyim al-Jawziyya, who held the third view, did not accept the other views. As Ibn Taymiyya emphasized, the issue of three talaqs has been discussed mostly in terms of whether three talaqs are valid in three forms or one form. Indeed, Ibn al-Qayyim al-Jawziyya has addressed the issue of three talaqs from this perspective. In this respect, the discussion centered on those who considered three talaqs as three and those who considered it as only one divorce and their arguments. Ibn al-Qayyim al-Jawziyya considered a man’s divorce in the form of three talaqs to be contrary to the Qur’an and the Sunnah. According to him, three divorces should be considered as one talaq. Because the Qur’an and Sunnah recommend one divorce. Ibn al-Qayyim al-Jawziyya cited many evidences to support his view. Various verses, hadiths, the practices of the Companions, and reason are among these evidences. According to him, three talaqs were considered one talaq during the time of the Prophet (PBUH). Umar was the first to accept three talaqs as three. Umar punished people after they went to extremes in the matter of talaq, by declaring their divorces valid. In fact, Umar made such a ruling in order to prevent people from doing so. Ibn Qayyim al-Jawziyya said that this practice of Hazrat Umar was for the benefit of the people. On the other hand, he criticized the scholars who said that three talaqs were valid. According to him, the verses that these scholars cite as evidence are actually against them. The strongest evidence supporting these scholars is the practice of Hazrat Umar. However, this practice is not the actual ruling on three talaqs. This is because Umar changed the fatwa temporarily. Therefore, there is no significant evidence to support these scholars. Despite Ibn al-Qayyim al-Jawziyya’s view, the fatwas of the four madhhabs were shaped around the practice of Hazrat Umar. According to Ibn al-Qayyim al-Jawziyya, the fatwa should change again as circumstances change. In the final analysis, it is obvious that the view of scholars like Ibn Qayyim al-Jawziyya was not popular in the classical period. However, today, many scholars and fatwa boards issue fatwas in line with Ibn Qayyim al-Jawziyya’s view. It is understood that this view, which is important for the protection of family unity, is worthy of preference.